

Hvordan bruke FNs kvinnekonvensjon?

Rapport fra JURKs og NKJFs seminar
desember 2012

Av Lene Løvdal

Innhold

Innhold	2
1. Bakgrunn for seminaret og rapporten	3
2. Kvinnekonvensjonens grunnprinsipper.....	3
2.1. Innledning.....	3
2.2. Diskrimineringsbegrepet	4
2.3. Statens forpliktelser	6
3. Kvinnekonvensjonens status i norsk rett	7
3.1. Bruk av kvinnekonvensjonen i norsk rett.....	8
3.2. Hva kan gjøres?	14
3.2.1. Vold mot kvinner – henleggelser av voldtektssaker	15
3.2.2. Manglende rett til rettshjelp i diskrimineringsaker	15
3.3. Avslutningsvis	16
4. Hvordan bruke skyggerapportering og individklageadgang	17
4.1. CEDAW-komiteens overvåkningsvirksomhet.....	17
4.1.1. Statsrapportering	17
4.1.2. Skyggerapportering.....	17
4.1.3. Oppfølging av komiteens merknader	19
4.2. Individklage	19
4.2.1. Vilkår.....	19
4.2.2. Komiteens behandling.....	21
4.2.3. Oppfølging av komitéens beslutning.....	21
4.2.1. "Inquiry procedure"	21
4.3. Statens forpliktelse til å spre informasjon om CEDAW	22
5. Overvåking av gjennomføringen av FNs kvinnediskrimineringskonvensjon.	22
5.1. Ligestillings- og diskrimineringsombudets ansvar	22
5.2. Internasjonal rapportering	23
5.2.1. Ombudets rolle.....	23
5.2.2. Hovedpunkter i siste rapport til CEDAW-komiteen	23
5.3. Konvensjonstilsyn gjennom pådriverarbeid.....	26
5.4. Klagesaker	27
6. Hvordan kan du og din organisasjon bruke CEDAW i praksis?	28
6.1. Eksempler på saker	28
6.2. Noen praktiske råd	29
6.3. Noen forslag til punkter det kan være lurt å tenke over	29
6.4. Mulige tiltak.....	29
6.5. Eksempel fra workshop'en. Rett til arbeid for innvandrerkvinner	30
7. Avsluttende merknader fra FNs kvinnediskrimineringskomité (CEDAW) til norske myndigheter 2012	31
8. FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner.....	42
9. Valgfri protokoll til FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (norsk oversettelse).....	53

1. Bakgrunn for seminaret og rapporten

I februar 2012 ble Norge eksaminert av FN-komiteen som følger opp statsforpliktelsene etter FNs konvensjon mot alle former for diskriminering av kvinner (KDK eller kvinnekonvensjonen), på engelsk kalt CEDAW (the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women). Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) deltok aktivt i skyggerapporteringen fram mot høringen, og erfarte at det både var liten kunnskap i samfunnet om konvensjonen, og begrenset kunnskap i frivillig sektor og andre steder om hvordan konvensjonen kan og bør brukes. JURK og Norske kvinnelige juristers forening (NKJF) ser viktigheten av at både vi og andre bruker konvensjonen mer aktivt. Da trengs mer kunnskap. For å nå enda flere ønsket vi både å arrangere et seminar, og skrive en rapport med utgangspunkt i seminaret.

Denne rapporten er i hovedsak basert på innledernes presentasjoner og Marte Johansen fra NKJF sine notater fra seminaret, supplert av bl.a. Helga Aunes artikkel om CEDAW i norsk rett og forfatteren selv ut fra rettskilder og JURKs erfaring med skyggerapportering o.l. Takk til Rannveig Sørskaa og Lene Nilsen, seniorrådgivere hos Likestillings- og diskrimineringsombudet, som snakket om ombudets rolle i oppfølgingen av konvensjonen, og Else McClimans som snakket om CEDAW i norsk rett og som også steppet inn på kort varsel for å snakke om CEDAWs grunnprinsipper. En særlig takk rettes til Niklas Bruun, medlem av CEDAW-komiteen og professor i jus ved Helsinki Universitet, som kom ens ærend fra Finland for å innlede på seminaret om stats- og skyggerapportering og individklageadgang.

Vi har vært så heldige å få støtte fra Juridisk fakultet i tilknytning til internasjonaliseringsåret 2012, til seminaret og rapporten. Vi håper rapporten kommer til nytte.

2. Kvinnekonvensjonens grunnprinsipper

2.1. Innledning

FNs kvinnekonvensjon ble vedtatt i 1979, og ratifisert av Norge i 1981. Målet med Kvinnekonvensjonen er å sikre menn og kvinner lik rett til å nyte alle økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile og politiske rettigheter. Sagt på en annen måte skal den bidra til gjennomføringen av rettighetene i de andre menneskerettighetskonvensjonene FN har ved å bruke «kjønnsbriller». I fortalen trekkes også fram rasisme som et aspekt som må tas i betraktning ved gjennomføringen av konvensjonen.

Staters juridiske forpliktelser til å avskaffe diskriminering mot kvinner, og til å sikre kvinners like og fulle deltagelse på alle samfunnsområder er på internasjonalt plan fastslått gjennom FNs kvinnekonvensjon. Kvinnekonvensjonen inneholder internasjonale rettslige standarder for arbeidet mot diskriminering av kvinner.

Det grunnleggende prinsippet i konvensjonen er et prinsipp om ikke-diskriminering. Dette innebærer fra statens side at staten skal innlemme likestillingsprinsippet gjennom lovgivning, forby diskriminering av kvinner og selv avstå fra enhver handling som diskriminerer kvinner.

Samtidig er kvinners rett til å foreta frie og selvstendige (rettslige) valg om eget liv viktige underliggende prinsipper. I konvensjonens fortale fokuseres det på det enkelte menneskets verdighet og verdi og på like rettigheter for menn og kvinner, samt at alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter, uten forskjell av noen art. Frihet og kjønnsrettferdighet er derfor viktige prinsipper i konvensjonen. Dette ligger nært opp til de prinsipper utledet i den norske kvinneretten av Tove Stang Dahl. De overordnede kvinnevertslige verdiene som formulert av Stang Dahl er rettferdighet og frihet. Disse så hun som fundamentale prinsipper i rettsordningen generelt. I disse verdiene lå flere sett med verdier, først og fremst likhet, verdighet, integritet og selvbestemmelse.¹ Disse verdiene står sentralt i vurderingen av gjeldende rett og anvendes som analyseredskaper for å gi innhold til formålet om likestilling av kvinner og menn.

Statens grunnleggende forpliktelser etter konvensjonen oppstilles i konvensjonens første del, artikkel 1-6, som angir rekkevidden av diskrimineringsforbudet og grunnleggende prinsipper for fortolkningen. Det er forskjellsbehandling, utestengning eller begrensning på grunnlag av kjønn som er forbudt.

2.2. Diskrimineringsbegrepet

Kvinnekonvensjonens artikkel 1 definerer diskriminering av kvinner som « enhver kjønnsmessig sontring, utelukkelse eller innskrenkning som har som virkning eller formål å svekke eller utelukke anerkjennelsen, utnyttelsen eller utøvelsen av kvinners menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile eller ethvert annet område, på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner og uten hensyn til ekteskapelig status.» Det er med andre ord en omfattende definisjon, som virkelig sikter på å eliminere alle former for diskriminering av kvinner. Vold mot kvinner er ansett som diskriminering, etter generell rekommandasjon nr. 19.

¹ Stang Dahl, Tove, Kvinnerett I, kapittel 5.

Forbudet omfatter både den direkte og indirekte diskrimineringen gjennom sin ordlyd, idet vurderingstemaet etter artikkel 1 gjelder både "*virkning eller formål*". Direkte diskriminering er den diskriminering som skjer på grunn av kjønn, som er åpenbar og iøynefallende. Indirekte kjønnsdiskriminering er ikke så lett å oppdage: det er den diskriminering som skjer når virkningen av en tilsynelatende kjønnsnøytral regel eller praksis rammer kjønnskjøvt. Det er den type diskriminering som først oppdages når vi tar på oss "*kjønnsbrillene*" så vi får øye på den kjønnede virkeligheten: hvordan rettsreglene faktisk virker ulikt for kvinner og menn.

At virkeligheten er kjønnet betyr ikke at den er endimensjonal: også virkeligheten må vurderes i flere dimensjoner, og påvirkes av klasse, religion, kultur, etnisitet, funksjonsevne og andre faktorer. Hva som er virkeligheten for en kvinne er ikke nødvendigvis en annen kvinnes virkelighet, selv om de er av samme kjønn. Det viktige for våre formål er imidlertid at Kvinnekonvensjonen favner alle dimensjoner: også den mer strukturelle diskrimineringen søkes forebygget, ved å forebygge sedvaner og praksis som innebærer diskriminering av kvinner, (jf. artiklene 2 f) og 5 a), uavhengig av om dette skyldes religiøse, kulturelle eller økonomiske strukturer som innvirker på kjønnsrollene.

Artikkel 5 a) retter seg spesifikt mot kjønnsstereotyper, og pålegger statene å «treffe alle tiltak som er nødvendige for å endre menns og kvinners sosiale og kulturelle atferdsmønstre, med sikte på å avskaffe fordommer og hevdvunnen og all annen praksis som bygger på stereotype manns- og kvinneroller, eller på forestillingen om at et av kjønnene er det andre underlegent eller overlegent». Dette innebærer en forpliktelse til «å identifisere de grunnleggende kjønnsrollemønstre som bygger på stereotype oppfatninger om hva som ligger i en persons handlefrihet som følge av det kjønn en person tilfeldigvis har.»² Dette bidrar til å gjøre konvensjonen relevant også for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, da diskriminering av disse i sterk grad er knyttet til kjønnsstereotyper. Den kan også med fordel anvendes på ulike andre minoriteter blant kvinner, som personer med innvandrerbakgrunn eller nedsatt funksjonsevne.

Å bekjempe kjønnsstereotypene innebærer at konvensjonen sees i et livsfase-perspektiv: å bekjempe kjønnsstereotyper må starte allerede med små barn og i alle barnehager, og fortsette via skoler og utdanningsløp gjennom arbeidsliv og sosiale og kulturelle aktiviteter og til alderdom³.

Konvensjonspartene er pålagt en plikt til å identifisere grunnleggende kjønnsrollemønstre i samfunnet som bygger på stereotype oppfatninger om hva som ligger i en persons handlefrihet som følge av det kjønn en person tilfeldigvis har. Stereotypiseringens kjerne er

² Aune 2010 side 4-5.

³ Aune 2013: Opplæringslovens og banehagelovens formålsbestemmelser. Utdanning, likestilling og stereotype kjønnsroller, antologien «Utdanningsrettslige emner», Cappelen Damm Forlag, side 101-132.

at ethvert individ tillegges egenskaper i kraft av å tilhøre en gruppe. Plikten til å identifisere stereotype kjønnsroller gjelder uansett hvilken opprinnelse eller begrunnelse atferdsmønstrene skulle ha. Det er ikke en bestemt type stereotypier som konvensjonen retter seg mot eller beskriver: oppfatninger om kjønnsroller varierer i ulike miljøer, slik at ulike stereotypier vil alltid være kontekstuelle og må analyseres ut ifra den virkelighet de utspiller seg innenfor.

Artikkel 5 a om kjønnsstereotypier er den artikkelen i Kvinnekonvensjonen som ikke speiles direkte i likestillingsloven eller annen lovgivning, og som Likestillingsombudet dermed har benyttet direkte i sin tilsynsoppgave i forhold til å fokusere på kjønnsstereotypier i reklame og markedsføring, som vist til nedenfor. Det er med andre ord en svært proaktiv konvensjon vi har med å gjøre.

Formålsbestemmelsene kan brukes i mye større grad enn det det er blitt gjort til nå, særlig når det gjelder vold mot kvinner.

2.3. Statens forpliktelser

Konvensjonspartene har etter kvinnekonvensjonen en omfattende forpliktelse: det skal etter artikkel 2 føre en politikk som *"uten opphold"* og *"med alle egnede midler"* tar sikte på å avskaffe *"alle former"* for kvinnekiskriminering. Dette omfatter statenes tradisjonelle menneskerettslige forpliktelser som i stor grad omhandler å beskytte, respektere og oppfylle forpliktelserne. Staten har på vegne av oss alle påtatt seg en omfattende og proaktiv forpliktelse.

Artikkel 2 litra a) krever at staten skal nedfelle prinsippet om likestilling mellom kvinner og menn i sin forfatning eller annen egnet lovgivning "dersom dette ennå ikke er gjort". I Norge har vi som kjent hatt likestillingsloven siden før vedtakelsen av kvinnekonvensjonen, men vi har ennå ikke en egen grunnlovsbestemmelse som forbyr diskriminering på grunnlag av kjønn. Det er nå foreslått å innføre en egen grunnlovsbestemmelse om diskriminering i forbindelse med grunnlovsreformen. Den nye artikkel § 98 har foreslått tekst: "Alle er like for loven. Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling".⁴

Som vi ser er dette en svært vag og kjønnsnøytral bestemmelse, som det vil være opp til domstolene å fastlegge det nærmere innholdet av. Med den effektiviteten som hittil er vist i

⁴ Se Dok 16 L (2001-2012) Rapport til Stortingets presidentskap fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven, avgitt 19. desember 2011.

kjønnsdiskrimineringssaker for domstolene vil dette etter Else McClimans' synspunkt trolig ta noe tid før innholdet fastsettes.

Artikkel 2 litra b) krever at staten skal vedta egnede tiltak som forbyr diskriminering av kvinner. Sanksjoner skal vedtas når det er nødvendig. Som vi vet fra norsk rettspraksis er det bare i to saker tilkjent erstatning i kjønnsdiskrimineringssaker for domstolene.⁵ Et rettsvern skal innføres for kvinners rettigheter på lik linje med menns for å sikre kvinner effektiv beskyttelse i henhold til artikkel 2 litra c).

Staten selv skal avstå fra alle handlinger og all praksis som diskriminerer kvinner og sørge for at offentlige myndigheter og offentlige institusjoner handler i tråd med denne forpliktelse, jf. art. 2 litra d). Kvinnekonvensjonen inkluderer alle former for diskriminering mot kvinner uansett hvor diskrimineringen finner sted: i offentlige eller private institusjoner eller innenfor familien, jf. art. 2 litra e). Et legitimt spørsmål er om staten har et ansvar for diskriminering i land man sendes til ved utvisning fra Norge? Det er sagt klart på torturområdet, men er mer usikkert ved diskriminering.

I tillegg til det grunnleggende prinsippet om ikke-diskriminering, gir Kvinnekonvensjonen kvinner selvstendige rettigheter på en rekke ulike områder som oppstilt i konvensjonens artikkel 7-16. Kvinnekonvensjonen er en bredt anlagt konvensjon som inkluderer både sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

3. Kvinnekonvensjonens status i norsk rett

Kvinnekonvensjonen (KDK) ble i 2005 inkorporert i norsk lov, og har siden 2009 vært inntatt i menneskerettighetsloven. Det betyr at den har forrang fremfor andre lover, unntatt grunnloven, sammen med den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK), FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP), FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) og Barnekonvensjonen (BK).

FN-komiteen som følger opp statsforpliktelsene etter FNs konvensjon mot alle former for diskriminering av kvinner, kvinneskillekomitéen, gir oss en rekke viktige verktøy i tolkningen av dem. De generelle anbefalingene (General Recommendations) gir generelle presiseringer om hvordan konvensjonen skal tolkes, mens komitéens kommentarer til norske myndigheters statsrapport som leveres hvert fjerde år, gir spesifikke retningslinjer for hvordan konvensjonen bør tolkes i en norsk kontekst. En svært nyttig side mht. CEDAW er <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/CEDAWIndex.aspx> . En annen nyttig og

⁵ Se Hålogaland lagmannsrett dom 21. januar 2009 LH-2008-99829 og Øst-Finnmark tingrett dom av 17. mars 2010 (09-13682TVI-OSFI). Dette er nok ikke et representativt bilde av antallet personer som har fått erstatning med hjemmel i likestillingsloven § 17: vi vet at en rekke saker som er behandlet av Likestillings- og diskrimineringsombudet forlikes før de blir bragt inn for domstolene, men forliks-sommene er taushetsbelagte.

mer oversiktlig side om FN-konvensjoner og relaterte dokumenter er www.bayefsky.com. Her kan du bl.a. finne CEDAW med tilhørende kommentarer fra komitéen.

I [Ot.prp.nr.93 \(2008-2009\)](#) om inkorporering av kvinnekonskrimineringskonvensjonen har departementet på side 32 noen betraktninger om betydningen av ulike typer uttalelser fra komitéen. Det heter her blant annet:

« Tradisjonelt har det i menneskerettssamanheng vore vanleg å peike på at sjølv om konvensjonsorgana i FN ikkje på same måte som EMD gjer rettsleg bindande vedtak, skal det leggjast stor vekt på fråsegnene deira. Når statane godkjenner at desse organa har kompetanse til å handsame rapportar og klagesaker, må det innebere at fråsegnene deira skal respekterast.

I vurderinga av kor stor vekt som skal leggjast på fråsegnene i ei konkret sak, må ein sjå på kva samanheng fråsegna er gitt i, kor klar ho er, og om ho er retta mot Noreg eller mot eit anna land, eller om det er ei generell fråsegn.

Når det gjeld dei *generelle tilrådingane* som kvinnekonskrimineringskomitéen kjem med, og som gir uttrykk for komitéens syn på korleis føresegnene i konvensjonen skal tolkast, må det truleg leggjast stor vekt på desse i ein reint folkerettsleg samanheng. Kva innverknad dei har i ei konkret norsk sak, vil kunne variere alt etter kor klar fråsegna er, og i kva grad den konkrete saka er identisk med dei situasjonane komitéen truleg har hatt for auge under utarbeidinga. ... ».

Denne uttalelsen er det også henvist til i Rt. 2009-1261 i en drøftelse av rettskildeværdien av Barnekomitéens uttalelser, så den har verdi også for tolkningen av andre konvensjoner.

3.1. Bruk av kvinnekonskvensjonen i norsk rett

I følge post.doc. Helga Aune⁶ ble kvinnekonskvensjonen brukt første gang i norsk rett av Klagenemnda for likestilling i 2001. Siden den gang har den blitt brukt eller nevnt av nemnda en gang i året til og med 2008. Konskvensjonen har blitt påberopt eller brukt i et par lagmannsrettssaker og en sak for Oslo tingrett, samt to høyesterettsdommer.⁷ Det foreligger også en dom fra EFTA-domstolen.⁸ Likestillings- og diskrimineringsnemnda har noen avgjørelser hvor CEDAW er anvendt: ACE-saken, som gjaldt en religiøs privatskole (Sak nr. 1/2001), sak nr. 4/2007 om kjønnssterotypisering ved ansettelse av en los, sak nr. 1/2004 om bruk av kjønn som faktor ved beregning av private forsikringer og sak nr. 4/2003 om prisforskjellen på sterilisering for hhv. menn og kvinner.

⁶ Aune, Helga (2010). Kvinnekonskvensjonens og kvinneverettslig teoris betydning for norsk rettsanvendelse og rettsvitenskapelige analyser. [Retfærd. Nordisk Juridisk Tidsskrift](#). ISSN 0105-1121. 33(2 = 129), s 51- 71

⁷ TO-2009-46765, LB-2005-124843, LA-2008-70679, Rt. 2009 s.1389 og Rt. 2013 s. 588. Søk i Rettsdata 28.6.2013.

⁸ E-1/02 om øremerking av professorater til kvinner

KDK er særlig viktig «når konvensjonen utfyller og beskriver problemstillingen på en tydeligere måte enn det likestillingsloven gjør. Likestillingsloven byr på en svært kompakt og presis formulering av rettsregler, mens kvinnekonvensjonen bruker flere ord og beskriver de strukturelle barrierene som hindrer kvinner fra å få reell likestilling og fravær av diskriminering i praksis. Med de strukturelle barrierene menes de sosiale, kulturelle og religiøse normer som foreskriver mer eller mindre faste forventninger til enkeltindivider begrunnet med at der har et kjønn som kvinne eller mann.»⁹ Disse kan også være institusjonalisert gjennom lovverket ved at reglene og institusjonene bidrar til å opprettholde disse normene. På bakgrunn av dette er det statsforpliktelsene etter art. 1, 2 og 3, samt påbudet om å bekjempe stereotypier i artikkel 5 a) som er de mest sentrale bestemmelsene. Du finner mer om dem i neste kapittel.

Fra en norsk praktikers ståsted handler bruken av kvinnekonvensjonen som rettskilde i stor grad om å være taktisk: hva er det Kvinnekonvensjon kan gi av (tilleggs)argumenter som ikke allerede kan utledes direkte fra norsk lovgivning gjennom likestillingsloven eller annet nasjonalt lovverk? Alternativt vil spørsmålet bli: hvordan kan CEDAW gjennom menneskerettsloven forsterke og utdype den beskyttelse og det diskrimineringsvern likestillingsloven skal gi norske kvinner? Hvordan er Kvinnekonvensjonen til nå brukt for norske domstoler?

Dette er store og utfordrende spørsmål, ettersom Kvinnekonvensjonen bare er marginalt vist til i norsk rettspraksis. Det er derfor ganske nedslående at kvinnekonvensjonen bare er påberopt for norske domstoler i tre sakstifeller. Dette fordi det er lite sannsynlig at det ikke forekommer diskriminering eller at det ikke er behov for rettsbeskyttelse gjennom kvinnekonvensjonen. Interessant nok er de tre dommene alle avsagt før Kvinnekonvensjonen ble inkorporert i menneskerettsloven.

Dommene som gjennomgås summarisk nedenfor er vidt forskjellige: den første omhandler lagmannsrettens tolkning av rett til foreldrepenger etter Folketrygdloven § 14-6. Den andre saken var en dom fra tingretten om ekteskapslovgivning og forholdet til Kvinnekonvensjonens artikkel 16, mens den tredje var en utlendingssak, hvor forholdet til kvinnekonvensjonen ikke ble nærmere utdypet.

Høyesterett har bare behandlet forholdet til kvinnekonvensjonen i en sak: en kjennelse inntatt i Rt 2009-1389 om forholdet til straffeprosesslovens § 102 og forholdet til Kvinnekonvensjonen artikkel 2 litra d, artikkel 7 litra b) og artikkel 11 nr 1 litra b). Ettersom anken ble forkastet var ikke vurderingen av Kvinnekonvensjonen avgjørende for resultatet.

FNs kvinnekonvensjon ble anvendt i en dom fra Agder lagmannsrett fra 12. februar 2009 med saksnummer LA 2008-70679. Saken handlet om forståelsen av opptjeningskravet for

⁹ Aune 2010 side 8.

rett til foreldrepenger etter folketrygdløven § 14-6 for adoptivforeldre. Lovens krav er at mottakeren av foreldrepenger har vært yrkesaktiv med pensjonsgivende inntekt i minst seks av de siste ti månedene før uttaket av foreldrepenger tar til. Adoptivmor fikk avslag på sin søknad om foreldrepenger med den begrunnelse at opptjeningskravet for adoptivmor måtte være oppfylt fra og med *tidspunktet for omsorgsovertakelsen*. Det adopterende paret gjorde gjeldende at en slik forståelse av lovteksten er i strid med forbudet mot direkte diskriminering på grunn av kjønn i likestillingsloven § 3 og FNs kvinnekonvensjon artikkel 11, artikkel 15 og 16, og fikk medhold i denne. Retten uttalte at prinsippet om likestilling mellom kjønnene som følger av disse rettskildene, må være en relevant tolkningsfaktor når det er tvil om hvordan innholdet av de aktuelle reglene i folketrygdløven skal forstås. Lagmannsretten la til grunn at en naturlig forståelse av lovtekstens ordlyd tilsier at det er tilstrekkelig at adoptivmor oppfyller opptjeningskravet når hun selv begynner på sin periode med uttak av foreldrepenger. Retten uttalte videre at tolking i samsvar med den naturlige forståelse av lovteksten blir best i samsvar med det allmenne prinsippet om likestilling mellom kjønn, slik det er kommet til uttrykk i likestillingsloven og FNs kvinnekonvensjon.

En dom fra Borgarting lagmannsrett av 3. oktober 2006 (LB-2005-124843) omhandlet en asylsøker som motsatte seg tilbakesendelse, og viste til at Iran ikke har forpliktet seg til FNs kvinnekonvensjon. Lagmannsretten kommenterte ikke dette nærmere.

I en dom fra Oslo tingrett den 17. September 2009 med saksnummer TOSLO-2009-46765, ble forholdet til FNs kvinnekonvensjon artikkel 16 berørt. Saken omhandlet spørsmålet om ugyldighet av et tvangsekteskap. Saken var reist av en kvinne som ble gift mot sin vilje. Hennes onkler hadde fått betalt for hennes giftermål. Hun krevde dom på ugyldighet av ekteskapet og fikk medhold, uten at domstolen brukte Kvinnekonvensjonen som direkte argument for sine domspremisser.

Det finnes ett tilfelle hvor den norske stat har påberopt seg sine forpliktelser etter FNs kvinnekonvensjon. Dette er i sak E-1/02 for EFTA-domstolen, som gjaldt øremerking av post.doc.-stillinger for kvinner ved Universitetet i Oslo. Staten hevdet sin rett til å gjøre positive særtiltak etter gjeldende EØS-lovgivning. Til støtte for sitt syn ble det vist til statens forpliktelse etter FNs kvinnekonvensjon artikkel 4 (1). Dette var EFTA-domstolen ikke enig i, og kom til at øremerkingen var i strid med gjeldende EØS-rett.

Likestillingsombudet og likestillingsnemnda har noe mer aktivt brukt kvinnekonvensjonen som rettskilde, men heller ikke tilsynsorganene har til fulle ennå utnyttet det Else McClimans tror er kvinnekonvensjonens potensiale som rettskildedefaktor i norsk rett.

Likestillings- og diskrimineringsnemnda, og den tidligere Klagenemnda for likestilling har bare brukt Kvinnekonvensjonen i et fåtall saker, som summarisk er gjengitt nedenfor.

Klagenemnda for Likestilling sak nr. 1/2001 gjaldt en kristen privatskole. I ACE-saken ble grensen for religionsfriheten vurdert mot retten til ikke å bli diskriminert i samsvar med kvinnekonvensjonens artikkel 2 f), artikkel 5 a) og artikkel 10 i drøftelsen av stereotype forestillinger om manns- og kvinneroller i undervisning. ACE står for Accelerated Christian Education. Spørsmålet for Nemnda var om skolens lærebøker var i strid med likestillingslovens § 7, ettersom skolens læremidler konsistent var utformet i henhold til skolens trosoppfatning og dens fortolkning av Bibelen. Skolen gjorde gjeldende at kvinner og menn har ulike oppgaver i en familie samtidig som de er likeverdige. Under enhver omstendighet er far "leder" i familien. Nemndas flertall fant at § 7 må tolkes som et krav om at kvinner og menn i læremidler fremstilles slik at de kan ha samme oppgaver og ansvar på alle områder i samfunnet og at læremidlene heller ikke støtter opp om tradisjonelle kjønnsrollemønstre på en ukritisk og ureflektert måte.

I Nemndas sak nr. 2/2003 brukte Ombudet Kvinnekonvensjonen som referanse, men den ble ikke realitetsbehandlet. Selve saken gjaldt spørsmålet om Klagenemnda for likestilling har hjemmel i likestillingsloven til å gi pålegg til Posten Norge AS om å betale A tilsvarende sluttvederlag som en tidligere mannlig ansatt, noe Nemnda fant at den hadde.

I sak nr. 4/2003 var spørsmålet om det etter likestillingsloven er lovlig å kreve høyere egenandel for sterilisering av kvinner enn for sterilisering av menn. Nemndas flertall viste til FNs kvinnekonvensjon artikkel 12 nr. 1 om lik adgang til helsetjenester for kvinner og menn, og fant at ulik prising for samme helsetjeneste for kvinner og menn var direkte diskriminering på grunn av kjønn i strid med likestillingslovens § 3. Mindretallets oppfatning var at det handlet om ulike inngrep for kvinner og menn og det derfor verken handlet om direkte eller indirekte diskriminering.

I sak nr. 1/2004 konkluderte Nemnda med at bruk av kjønn som faktor ved beregning av premie til skade- og sykeforsikringer er i strid med forbudet mot direkte diskriminering i likestillingslovens § 3. Nemndas flertall viste til FNs kvinnekonvensjon i sin begrunnelse som et ledd i beskrivelsen av den historiske utviklingen.

Nemndas sak nr. 12/2005 (Frognerbekken barnehage) gjaldt en barnehage som valgte bevisst å gi plass til to jenter som ikke sto øverst på ventelista for å sikre en jevnere kjønns sammensetning på barnehagens småbarnsavdeling. En enstemmig Nemnd kom til at sterke saklige grunner åpnet for at det kunne gjøres unntak fra forbudet mot direkte diskriminering blant annet under henvisning til FNs kvinnekonvensjon artikkel 5a.

Likestillings- og diskrimineringsnemndas sak nr. 9a/2006 handlet om forholdet mellom likestillingslovens § 3 og forbudet mot eggdonasjon i bioteknologilovens § 2-18. Et av

nemndas medlemmer¹⁰ påpekte i et mindretallsvotum at også FNs kvinnekonvensjon måtte anses som en viktig kilde til informasjon i en helhetsvurdering av argumentene.

I Nemndas sak nr. 4/2007, var spørsmålet om en kvinne hadde blitt forskjellsbehandlet ved innstilling til stilling som losbåtfører. Nemnda viste til artikkel 5 i FNs kvinnekonvensjon og pekte på at innstillingens beskrivelse av kvinnen "som ei rolig og stødig jente", kunne tyde på stereotypisering. Nemnda mente også at det kunne synes som innstillingsutvalget hadde lagt vekt på kjønnsstereotype forestillinger ved å vektlegge de mannlige søkeres erfaringer med småbåter i ung alder, mens den kvinnelige søkeren ikke ble forespurt om dette. Kvinnen var den eneste av søkerne som hadde faktisk erfaring fra stilling som losbåtfører.

I Nemndas sak 24/2008, som gjaldt spørsmål om forskjellsbehandling på grunn av graviditet og fødsel i forbindelse med innstilling av norske fotballdommere til det internasjonale fotballforbundet (FIFA) ble kvinnekonvensjonen vist til som kilde, men ikke vurdert av Nemnda, som for øvrig kom til at forholdet var i strid med likestillingsloven § 3.

Likestillingsombudets tidligere praksis handlet i stor grad om kjønnsroller og kjønnsstereotyper.¹¹ I likestillingsombudets sak 2002/381 klaget en kvinne til likestillingsombudet på reklame fra en produsent. Kvinnen mente at enkelte artikler og annonser i reklamebladet opprettholdt tradisjonelle oppfatninger av kjønnsrollene. Ombudet viste til at FNs kvinnediskrimineringskonvensjon har bestemmelser om stereotype forestillinger av kvinner og menn, og anmodet produsenten på denne bakgrunn om å utforme sine artikler og annonser på en mindre kjønnsstereotypisk måte. Likestillingsombudet viste også til KDK artikkel 5 a i sin sak 2003/083, hvor en leketøysbutikk hadde en egen avdeling som var skiltet "pikeleketøy". Leketøysforretningen mente skiltingen var rimelig, da avdelingen hadde dukkehus, lekesminke med mer. Ombudet anmodet bedriften om å utforme fremtidige reklame på en mindre kjønnsstereotypisk måte. Bedriften opplyste i sitt svar at den ville følge Ombudets anmodning og dermed ta hensyn til dette ved utforming av fremtidig markedsføring.

Det finnes bare et fåtall individuelle klagesaker hvor KDK er brukt av Ombudet som rettskildefaktor i årene 2006-2010. Det er ingen klagesaker hvor konvensjonene er brukt som den autoritære (eneste/ viktigste) rettskilde, det vil si hvor sakens utfall i forhold til Ombudets juridiske vurdering utelukkende er basert på forståelsen av konvensjonsforpliktelsene.

¹⁰ Det var innleder Else McClimans som utgjorde dette mindretallet.

¹¹ Tallmaterialet for dette avsnittet er fra Anne Hellum og Else McClimans, *Kartlegging av Likestillings- og diskrimineringsombudets tilsyn med FNs kvinnediskrimineringskonvensjons og FNs rasediskrimineringskonvensjon*, Kvinnerettslige studier nr 87, Det juridiske fakultet 2011, på oppdrag fra Likestillingsutvalget og publisert i NOU 2011:8 *Struktur for likestilling*. Hellum har viderebearbeidet noe av dette materialet i artikkelen *Making space and giving voice: CEDAW in Norwegian Law*, (2012) under publisering i *Women's Human Rights: CEDAW in International, National and Regional Law*. Anne Hellum and Henriette Sinding Aasen (eds) Cambridge University Press, 2013.

Sak 08/1769 gjaldt hvordan IMDis retningslinjer om integreringstilskudd til kommunene slår ut for gravide kvinner. Spørsmålet i klagesaken var hvorvidt en kommune hadde diskriminert en gravid kvinne ved at bosettingstidspunktet hennes i Norge ble satt til etter fødselen. Ombudet viste i sin begrunnelse direkte til KDK artikkel 1. Ombudet uttalte at: "I henhold til konvensjonen plikter Norge å legge forholdene til rette for at kvinner likestilles med menn på alle områder. Det å fastsette tidspunkt for bosetting i kommunen ut i fra tidspunkt for fødsel, påvirker helt klart hvorvidt kvinner som oppholder seg på et asylmottak ønsker å planlegge svangerskap, samt at deres muligheter for å disponere egen bolig, påbegynne introduksjonsprogram og delta på sosiale og kulturelle aktiviteter i lokalmiljøet blir begrenset". Ombudet fant på denne bakgrunn at klager var satt i en dårligere stilling, og at kommunen hadde handlet i strid med likestillingsloven § 3(2). Her brukes kvinnekonvensjonen direkte i forhold til vurderingen av om den gravide klager er satt i en dårligere stilling enn menn.

Likestillingsombudet har de senere år hatt økt fokus på vold og særlige utsatte kvinners situasjon i forbindelse med bruk av Kvinnekonvensjonen. Sak 10/1147 gjaldt en kvinnelig analfabet med rombakgrunn som klaget over at politiet ikke har gitt henne og hennes barn tilstrekkelig beskyttelse mot hennes voldelige ektefelle. Ombudet viser her til KDK komiteens generelle rekommandasjon nr. 19, hvor det uttales at vold mot kvinner er diskriminering. En unnlattelse av å beskytte kvinner som utsettes for vold i nære relasjoner kan derfor være i strid med retten til å ikke bli diskriminert. Ombudet viser også til EMDs dom i sak *Opuz v. Tyrkia* fra 2009, hvor domstolen uttalte at statens unnlattelse av å beskytte kvinner mot vold i hjemmet var å anse som et brudd på retten til lik beskyttelse, og dermed et brudd på EMK artikkel 14. Dette ble utledet direkte fra Kvinnekonvensjonen, jf. dommens premiss 74. Ombudet har i sak 10/1004 i forhold til samme klager rettet en henvendelse til bydelen hvor klager bor, idet klager mener at bydelens boligkontor og barneverntjenesten ikke har ivarettatt hennes rettigheter etter at hun anmeldte ektefellen for grov mishandling ved å ikke tilfredsstille hennes behov for sikker bolig og tilgang til økonomiske hjelpetiltak. Ombudet har i sak 10/1153 rettet en henvendelse til politiet fordi klager mente at hun fikk dårlig behandling fra politiet og at hun har fått dårlig informasjon underveis i etterforskningen.

Det er også eksempler på saker hvor ombudet trekker inn EMK men overser Kvinnekonvensjonen. Det gjelder for eksempel hijabsakene hvor det særlig ville være naturlig å drøfte forholdet mellom kvinnekonvensjonens forbud mot direkte og indirekte diskriminering i lys av dens bestemmelse om statens plikt til å eliminere og modifisere kjønnsstereotyper. Likestillingsombudet tok for eksempel på eget initiativ opp lovligheten av politiets uniformsreglement, som forbyr bruk av religiøst hodeplagg; ombudets sak 08/1528. Bakgrunnen for at ombudet tok opp saken var Justis- og politidepartementets redegjørelse for sin avgjørelse om ikke å endre politiets uniformsreglement slik at religiøse hodeplagg kunne tillates. Det juridiske spørsmålet i saken

var om politiets uniformsreglement var i strid med diskrimineringsloven og likestillingsloven. Ombudets uttalelse i saken datert 18.01.10 er basert på likestillingsloven og diskrimineringsloven med henvisning til Klagenemnda for likestillings sak 8/2001 og Likestillings- og diskrimineringsnemndas sak 26/2009. Ombudet henviser i sin sak til EMK men ikke KDK. I et internt saksforberedende notat laget av Elisabeth Lier Haugseth til Nemndas møte 17. juni poengteres imidlertid at Norges forpliktelser etter FNs kvinnekonsventionskonvensjon, som er gitt med forrang foran norsk lov, må tillegges betydelig vekt ved vurderingen av om uniformsreglementet slik det er utformet i dag er i strid med forbudet mot indirekte diskriminering i likestillingsloven. Noen oppfølging i form av utredning av relevante bestemmelser og kilder etter kvinnekonsventionskonvensjonen foreligger så vidt vi vet ikke. Nemndas uttalelse i samme sak (26/2009), som konkluderer med politiets uniformsreglement er i strid med diskrimineringsloven og likestillingsloven, referer heller ikke til KDK.

En ny sak som er faglig spennende - men som heller ikke bruker Kvinnekonvensjonen aktivt, selv om det var muligheter for det - er dom av 18. september 2012 fra Borgarting lagmannsrett¹², som gjaldt et krav på fastsettelsesdom for at det foreligger brudd på den Europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) i en voldtektssak.

Ovennevnte praksis viser at FNs kvinnekonvensjon har blitt brukt i saker av særlig verdiladet karakter. Kvinnekonvensjonen bidrar med å synliggjøre verdier som skal ivaretas. I sakene fra norsk praksis har dette spesielt dreid seg om forholdet til stereotype kjønnsroller. Det har også dreid seg om hvordan retten til ikke å bli diskriminert på grunn av kjønn skal sikres og inngå i en helhetsvurdering, hvor ulike verdier må avveies mot hverandre.¹³

3.2. Hva kan gjøres?

Som vi ser ovenfor foreligger ikke akkurat en flom av nasjonale saker for domstolene om fortolkningen av Kvinnekonvensjonen. Dette innebærer også at den mulighet norske borgere har for å få sin sak individuelt prøvd i FNs kvinnekomite etter Kvinnekonvensjonens valgfrie protokoll om individklager foreløpig er et ubeskrevet blad. En av de viktigste årsakene til dette er etter mitt syn den valgfrie protokollens artikkel 4(1), som pålegger saksøkere å ha uttømt nasjonale rettsmidler eller dokumentere at de ikke har tilgang på effektiv nasjonal domstolsprøving før saken blir tatt til behandling i FNs kvinnekomite. Ettersom det knapt nok finnes rettspraksis for norske domstoler hvor Kvinnekonvensjonen er blitt påberopt har vi heller ikke ennå sett norske individklager for FNs Kvinnekomite.

¹² Saksnummer 11-063811ASD-BORG/03.

¹³ Jf Aune ibid.

Det foreligger imidlertid noen rettsområder som bør utforskes fra et praktiker-ståsted, før det konkluderes med at CEDAW ikke kan være et egnet og praktisk virkemiddel i arbeidet mot diskriminering. Dette gjelder særlig i forhold til spørsmålet om reell tilgang til domstolsprøving i diskrimineringssaker.

3.2.1.Vold mot kvinner – henleggelse av voldtektssaker

Kvinnekonvensjonen inneholder ingen uttrykkelige forbud mot vold mot kvinner, med det er gjennom Kvinnediskrimineringskomiteens generelle anbefaling nummer 19 ingen tvil om at Kvinnekonvensjonen anser kjønnsbasert vold som diskriminering av kvinner og omfattet av konvensjonens anvendelsesområde. I sine avsluttende merknader til Norges statsrapportering etter konvensjonen, punkt 23 og 24 ga Kvinnediskrimineringskomiteen klart uttrykk for at vold mot kvinner er bekymringsfullt.¹⁴ Blant annet ble det høye antallet frifinnelser i vold- og voldtektssaker påpekt som problematisk. Det er ikke bare antallet frifinnelser som er problematisk i voldtektssaker. Minst like problematisk er politiets omfattende henleggelsespraksis. Noen saker blir heller ikke tilstrekkelig etterforsket før de henlegges. Else McClimans' oppfordring til praktikere/ bistandsadvokater er dermed: bruk kvinnekonvensjonen som selvstendig argument i klager på henleggelse av voldtektssaker til Statsadvokaten. Dersom Statsadvokaten velger å ikke gjøre noe med henleggelsen, vil nasjonale rettsmidler være uttømt, og man kan tenke seg muligheten for en klage til Kvinnediskrimineringskomiteen etter den valgfri protokollen om individklageadgang.

Kvinnediskrimineringskomiteen har allerede behandlet individuelle saker om statens manglende beskyttelse av kvinner utsatt for vold i hjemmet, hvor staten pålegges å gi voldsofre en passende erstatning.¹⁵ Tilsvarende i en voldtektssak med kjent gjerningsmann: ettersom frifinnelsen av den tiltalte var basert på kjønnsstereotyper la komiteen til grunn at offeret var utsatt for kjønnsdiskriminering, og påla staten å gi henne erstatning for det overgrepet hun var utsatt for.¹⁶

3.2.2.Manglende rett til rettshjelp i diskrimineringssaker

Manglende rett til rettshjelp i diskrimineringssaker er en kjent utfordring for kvinner som mener seg diskriminerte. Lov om fri rettshjelp gir bestemte personer på nærmere angitte vilkår om inntekt, formue og sakstype, gratis hjelp fra advokat mot en egenandel. Andelen av befolkningen som har rett på denne ytelsen er lav. Diskrimineringsrett er ikke et av saksområdene det er mulighet å motta fri rettshjelp for, i utgangspunktet. I St.mld.nr.26 (2008-2009) om offentlig rettshjelp (rettshjelpsmeldingen) foreslås det at diskriminerte som personkrets skal innvilges fri rettshjelp etter anbefaling fra LDO. Denne Stortingsmeldingen

¹⁴ Se CEDAW/C/NOR/CO/8 datert 23. mars 2012.

¹⁵ Se Kvinnediskrimineringskomiteens sak 32/2011: CEDAW/CEDAW/C/52/D/32/2011.

¹⁶ Se Kvinnediskrimineringskomiteens sak 18/2008: CEDAW/CEDAW/C/46/D18/2008

har ligget i skuffen i mange år uten at noe synlig resultat har kommet. I dag er det dermed vanskelig å motta gratis rettshjelp i diskrimineringsaker. Personer som opplever diskriminering må betale advokat fullt honorar for å ta saken til retten. Ønskes det at diskrimineringsaker skal behandles av domstolen og at diskriminerende praksiser skal blir dømt, må kunnskap økes om diskrimineringsrett og rettsområdet bli et saksområde under ny lov om fri rettshjelp. Alternativt må lovens unntaksadgang, altså retten til å få fri rettshjelp og fri sakførsel på "særskilt grunnlag" søkes om. Else McClimans' forslag nummer 2 er derfor at flest mulig advokater søker de ulike Fylkesmennene om fri rettshjelp for klienter som de mener har en berettiget diskrimineringssak. Dersom disse søknadene avslås, kan avslaget klages inn til endelig avgjørelse i Justisdepartementets sivilrettsavdeling. Klagen til sivilrettsavdelingen må inneholde en referanse til Kvinnekonvensjonens plikt til å sikre kvinner et rettsvern på linje med menn og en effektiv beskyttelse, jf artikkel 2 litra c). Et eventuelt avslag kan deretter vurderes. Dersom Sivilrettsavdelingen avslår klagen, vil nasjonale rettsmidler være uttømt, og man kan tenke seg muligheten for en klage til Kvinnediskrimineringskomiteen etter den valgfri protokollen om individklageadgang.

Rapportforfatteren bemerker for øvrig at under behandlingen av reviderte diskrimineringslover og ny diskrimineringslov om seksuell orientering og kjønnsidentitet, ba komiteen om at Regjeringen utreder muligheten for lavterskeltilbud mht. seksuell trakassering og erstatning for diskriminering.¹⁷

3.3. Avslutningsvis

Inkorporeringen av Kvinnekonvensjonen i menneskerettsloven med forrang har ikke ført til en flom av saker for norske domstoler – og da heller ikke internasjonalt. Etter at Kvinnekonvensjonen ble inkorporert i menneskerettighetsloven har den ikke blitt anvendt av norske domstoler. Det er ingen (kvinne)organisasjoner som hittil har brukt domstolene som virkemiddel i sin politiske agenda. De organisasjonene som har midlene og kompetansen til å føre diskrimineringsaker for domstolene, nemlig fagorganisasjonene, glimrer med sitt fravær på kjønnsdiskrimineringsområdet.

Ved innovativ og praktisk bruk av Kvinnekonvensjonen i klagesaker gjennom konkrete enkeltsaker kan man imidlertid tenke seg ulike muligheter for å kunne bruke Kvinnekonvensjonen nasjonalt, og derigjennom uttømme nasjonale rettsmidler med sikte på eventuelt å fremme individuelle klagesaker også internasjonalt.

¹⁷ Innst. 441 L (2012–2013) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om diskrimineringslovgivning (diskrimineringsloven om seksuell orientering, likestillingsloven, diskrimineringsloven om etnisitet, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven), kan leses på: <http://stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2012-2013/inns-201213-441/2/#a9>

4. Hvordan bruke skyggerapportering og individklageadgang

Medlem av CEDAW-komiteén og professor ved Universitetet i Helsinki,
Niklas Bruun (Finland)

4.1. CEDAW-komiteens overvåkningsvirksomhet

4.1.1.Statsrapportering

CEDAW-komiteen er organet i FN som har som oppgave å følge opp kvinnediskrimineringskonvensjonen. Komiteen består av 23 medlemmer. Disse representerer til sammen de ca. 140 statene som har ratifisert konvensjonen. Komiteén tilstreber å ha representanter fra hele verden. Niklas Bruun er den nordiske representanten.

Oppfølging av konvensjonen skjer på fem forskjellige måter:

- **Nasjonal rapportering**
De statene som har ratifisert konvensjonen rapporterer om tilstanden i landet og landets arbeid mot diskriminering hvert fjerde år. Det tas også imot skyggerapporter fra NGOer og andre som arbeider på området.
- **Follow up-rapporter**
Dersom komiteen etterspør ytterligere dokumentasjon eller informasjon på bestemte områder. Oppfølgingskommentarer fra komiteen som landet får i oppdrag å følge opp og gi innspill på innen to år.
- **Generelle rekommandasjoner**
Dette er utdypninger av hvordan konvensjonen skal tolkes.
- **Individklageordning**
Norge er en av de statene som har ratifisert tilleggsprotokollen som gir innbyggerne i landet en individklageadgang til CEDAW-komiteen.
- **Inquiry procedure**
Komiteen kan på eget initiativ foreta undersøkelser i et land hvis den har mottatt informasjon om «alvorlige eller systematiske» krenkelser av konvensjonen.

4.1.2.Skyggerapportering

Norge som stat er ansvarlig for å legge til rette for at frivillige organisasjoner kan inngi skyggerapporter. Disse rapportene skal kunne være en motvekt til det staten selv

rapporterer om. Staten har lett for å ta frem de spørsmål som er mindre vanskelig. Bildet blir derfor mer nyansert når problemstillinger ses fra flere sider. Skyggerapportene kan også ta opp spørsmål som gir grunnlag for "Follow-up-rapporter" til komiteen om temaer staten ikke har berørt i sin rapport. En ordning med skyggerapportering kan også skape en god dialog innad i landet, mellom stat og NGO.

Skyggerapportens kvalitet har mye å si for hvor viktig den blir for komitéen. Det er viktig at man har belegg for de påstandene som man legger frem i skyggerapportene, og at de legges frem på en troverdig måte. Skyggerapportene kan være helt nødvendig for at komiteen i sine merknader skal kunne kritisere staten og trekke frem problemstillinger staten bør jobbe ekstra med.

Både den nasjonale rapporten og skyggerapportene vil være offentlig tilgjengelige på komitéens nettside. Dersom organisasjonen som har skrevet skyggerapport ønsker kan den møte ved høringen i komiteen og få fremme sine synspunkt der. De får både holde innledninger i plenum, og kan få møter med komitéens medlemmer. Frivillige organisasjoner har derimot ingen offisiell rolle i komitéens dialog med staten.

Hva er viktig å huske dersom man ønsker å påvirke komiteen:

- Langsiktig perspektiv – den siste norske skyggerapporten er fra 2010 og ble behandlet på komitémøtet i 2012.
- Klare målsetninger om hva som er viktigst og konsentrerer argumentasjonen om dette.
- Ta også med uenigheter mellom partene som har utarbeidet den i skyggerapporten, for eksempel om forbud om kjøp av seksuelle tjenester. Dersom et viktig tema ikke er tatt opp begynner komiteen å lure på hvorfor man ikke sier noe om det.
- Husk dokumentasjon. Et par udokumenterte eller feilaktige påstander kan være nok til å svekke troverdigheten til hele rapporten.

Norge er av de landene som har vært gode på skyggerapportering. Den individuelle klageordningen er derimot ikke blitt benyttet enda av verken Norge eller noen av de andre nordiske landene.

Konvensjonen brukes i økende grad også om personer som ikke faller inn under den klassiske definisjonen av begrepet «kvinne». En introduksjon til hvordan skyggerapportering på CEDAW kan omfatte også lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og andre ikke-kjønnskonne personer finner du her: <http://www.iglhrc.org/content/equal-and-indivisible-crafting-inclusive-shadow-reports-cedaw>.

Du kan lese de norske skyggerapportene fra frivillig sektor og fra Likestillings- og diskrimineringsombudet og alle andre dokumenter fra den siste høringen i FN i 2012 (51st session) her: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/cedaws51.htm>.

4.1.3. Oppfølging av komiteens merknader

Staten har en plikt til å følge opp komiteens merknader, jf. konvensjonens artikkel 24 jf. artikkel 1-3. Ofte plukkes det ut to saker som komiteen ber om rapportering på innen to år, i tillegg til neste fulle statsrapportering fire år senere.¹⁸

Det er viktig at frivillige organisasjoner og andre samfunnsaktører aktivt bruker anbefalingene fra komiteen i sitt arbeid overfor myndighetene. Frivillige organisasjoner har her en pådriverrolle, mens Likestillings- og diskrimineringsombudet har både en pådriver- og tilsynsrolle, noe vi kommer tilbake til i kapittel 5.

4.2. Individklage

4.2.1. Vilkår

Valgfri protokoll til FNs Konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner art. 2 sier følgende:

*”Henvendelser kan fremsettes av eller på vegne av **enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner**, under en statsparts jurisdiksjon, som hevder å være offer (**victim of violation**) for brudd av statsparten på noen av rettighetene nevnt i konvensjonen. Dersom en henvendelse er fremsatt på vegne av **enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner**, skal dette skje med deres samtykke med mindre representanten kan rettferdiggjøre at hun handler på deres vegne uten slikt samtykke.”*

Norge er ett av 103 land som har ratifisert den frivillige protokollen om individklageordning. Det er altså et langt mindre tall enn de som har ratifisert selve konvensjonen.

Klage til CEDAW-komiteen etter denne tilleggsprotokollen kan fremmes av enkeltpersoner og grupper av personer, f.eks representert ved fullmakt av en organisasjon. Klageren må være et offer. Dette reiser noen spørsmål: Er det greit å være indirekte offer? For eksempel et barn dersom moren blir utsatt for vold? Dette er ikke helt avklart. Det er heller ikke avklart om det indirekte offeret må være en kvinne.

Det er et vilkår at man skal ha uttømt de nasjonale rettsmidlene før man fremmer klagen. Det er tre absolutte vilkår for behandling av klagen:

- Klagen må være skriftlig
- Den kan ikke være anonym
- Klage kan ikke mottas dersom den gjelder en statspart i konvensjonen som ikke har ratifisert den valgfrie protokollen

¹⁸ CEDAW art. 18.1, og komiteens merknader til norske myndigheter gjengitt i kapittel 7.

”Komiteen skal ikke behandle en henvendelse uten å ha forsikret seg om at alle tilgjengelige nasjonale rettsmidler er uttømt med mindre anvendelse av slike rettsmidler tar urimelig lang tid eller det er usannsynlig at de vil medføre effektiv hjelp.”(Tilleggsprotokollens art 4. 1)

Det er videre et hinder for prøving at saken er under prøving eller har vært prøvd ved andre internasjonale klageorganer/domstoler (artikkel 4.2). Det er kun dersom saken er blitt realitetsprøvd i det internasjonale organet at saken skal avvises, dersom saken for eksempel er avvist fra behandling i Menneskerettighetsdomstolen uten at det har skjedd en realitetsprøving kan saken likevel fremmes for CEDAW-komiteen.

Behandlingen skjer i to trinn: Først om saken oppfyller vilkårene for å bli prøvet (admissibility), deretter skjer realitetsvurderingen. Det er vanlig at stater ikke vil forholde seg til sakens innhold før det prosessuelle er avklart.

Saksgangen foregår slik (tilleggsprotokollen artikkel 7):

- 1. Komiteen skal behandle henvendelser fremsatt i henhold til denne protokoll i lys av alle opplysninger som er gjort tilgjengelige for den av eller på vegne av enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner og av vedkommende statspart, så sant disse opplysningene blir oversendt de berørte parter.*
- 2. Komiteen skal møte for lukkede dører når den behandler henvendelser etter denne protokoll.*
- 3. Etter å ha behandlet en henvendelse skal komiteen underrette de berørte parter om sine synspunkter på henvendelsen sammen med eventuelle anbefalinger.*
- 4. Statsparten skal ta tilbørlig hensyn til komiteens synspunkter, sammen med dens eventuelle anbefalinger, og skal innen seks måneder avgi et skriftlig svar til komiteen, herunder gi opplysninger om ethvert tiltak som er truffet i lys av komiteens synspunkter og anbefalinger.*
- 5. Komiteen kan be statsparten om å avgi ytterligere opplysninger om ethvert tiltak statsparten har truffet som svar på komiteens eventuelle synspunkter eller anbefalinger, herunder slik komiteen finner det passende, i statspartens periodiske rapporter i henhold til Konvensjonens artikkel 18.*

Midlertidige beslutninger kan fattes etter artikkel 5.1 i tilleggsprotokollen. Dette er ”midlertidige tiltak som måtte være nødvendige for å unngå mulig ubotelig skade på offeret

eller ofrene for den påståtte krenkelsen.” Dette innebærer ikke noen avgjørelse av hvorvidt henvendelsen er tatt til behandling eller om sakens gjenstand (tilleggsprotokollen art. 5.2).

En dom etter individklage til CEDAW-komiteén inneholder også generelle/allmenne rekommandasjoner. Dette er spesielt for CEDAW, og gjøres i liten grad av de andre internasjonale komiteene. Komiteen kan også gi beskjed om midlertidige tiltak som staten skal fatte underveis i saken.

Spørsmål fra salen:

Hvor langt må man gå for å uttømme de norske rettsprosesser? Er det tilstrekkelig dersom en sak (voldtekt) er henlagt? Må man reise særlig erstatningssak. Privat straffesak?

Til dette svarte Bruun at CEDAW aldri er blitt brukt som argument i henleggelsesklagen til statsadvokaten, men at dette kan være aktuelt. Dersom statsadvokaten fortsatt henlegger kan nok det være tilstrekkelig til å fremme saken for CEDAW.

4.2.2.Komiteens behandling

Ved behandlingen av slike individklager setter komiteen sammen en arbeidsgruppe i hver sak, bestående av 5 medlemmer, en fra hver verdensregion. Niklas Bruun er her valgt inn som representant for Vest-Europa. Gruppen ser først på om saken kan behandles. Dette avklares før det materielle innholdet i forholdet tas opp til diskusjon. Etter at begge partene i saken er hørt skriver arbeidsgruppen et utkast til avgjørelse. Dette utkastet behandles deretter i den samlede komiteen. Alle representantene har mulighet til å dissentrere. Avgjørelsen inneholder ofte krav om betaling av erstatning og rekommandasjoner for videre arbeid i staten.

4.2.3.Oppfølging av komitéens beslutning

Staten har etter individklager en plikt til å rapportere innen 6 mnd. om de har fulgt rekommandasjonene og hva de har gjort (Tilleggsprotokollen art. 6.2). Dersom noe fortsatt er usikkert kan komiteen be om mer informasjon fra staten om hva de gjør i saken.

4.2.1.”Inquiry procedure”

Komiteen har også en mulighet til å gjøre undersøkelser på eget initiativ. Dette følger av tilleggsprotokollen artikkel 8 som sier at dersom komiteen mottar pålitelig informasjon som indikerer at en statspart alvorlig eller systematisk krenker rettighetene omhandlet i Konvensjonen, skal komiteen anmode statsparten om å samarbeide i granskningen av informasjonen og i den hensikt avgi sine merknader til denne informasjonen. Disse

undersøkelsene er ikke offentlige før etter de er avsluttet. Resultatet av undersøkelsene sendes da statsparten, sammen med komiteens anbefalinger i saken.

Tilleggsprotokollens artikkel 8

- 1. Dersom komiteen mottar pålitelig informasjon som indikerer at en statspart alvorlig eller systematisk krenker rettighetene omhandlet i Konvensjonen, skal komiteen anmode statsparten om å samarbeide i granskningen av informasjonen og i den hensikt avgi sine merknader til denne informasjonen.*
- 2. Etter å ha tatt hensyn til eventuelle merknader som kan være avgitt av vedkommende statspart samt enhver annen pålitelig opplysning som den har, kan komiteen utpeke ett eller flere av sine medlemmer til å foreta en undersøkelse og raskt rapportere tilbake til komiteen. Der det er nødvendig, og med statspartens samtykke, kan undersøkelsen omfatte et besøk på dens territorium.*
- 3. Etter å ha gransket resultatene av en slik undersøkelse, skal komiteen oversende disse resultatene til vedkommende statspart sammen med eventuelle kommentarer og anbefalinger.*

4.3. Statens forpliktelse til å spre informasjon om CEDAW

Tilleggsprotokollens artikkel 13 pålegger statene å gjøre CEDAW og komiteens merknader kjent i befolkningen:

Enhver statspart påtar seg å gjøre allment kjent og skape oppmerksomhet omkring konvensjonen og denne protokoll og lette tilgangen til opplysninger om komiteens synspunkter og anbefalinger, særlig i saker som vedrører vedkommende statspart.

5. Overvåking av gjennomføringen av FNs kvinnediskrimineringskonvensjon.

Rannveig Sørskar og Lene Nilsen, Likestillings- og diskrimineringsombudet

5.1. Likestillings- og diskrimineringsombudets ansvar

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) skal føre tilsyn med at norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med de forpliktelser Norge har etter FNs kvinnekonsventionskonvensjon, jf. Diskrimineringsombudsloven §1. Det samme gjelder FNs rasediskrimineringskonvensjon (RDK) og den nylig inkorporerte FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Ombudets tilsyn med kvinnekonsvensjonen innebærer fire elementer: Internasjonal rapportering, bruk av konvensjonen i ombudets håndheving og pådriverarbeid og tilgjengeliggjøring av konvensjonene. Sistnevnte har Barne- og likestillingsdepartementet hovedansvar for, men LDO bidrar også med å legge ut informasjon om CEDAW på sine nettsider. I det følgende skal vi se nærmere på de tre første: Internasjonal rapportering, pådriverarbeid og håndheving av konvensjonen i enkeltsaker.

5.2. Internasjonal rapportering

5.2.1.Ombudets rolle

I tillegg til at skyggerapporter som kommer fra sivilt samfunn, tar komiteen i mot supplerende rapporter fra menneskerettighetsinstitusjoner og håndhevingsorganer som LDO. Disse rapportene supplerer statens egen rapportering.

LDO kom med en foreløpig rapport til kvinnekomiteen før et arbeidsmøte i New York, før de kom med en endelig supplerende rapport i forkant av selve utspørringen i Genève i mars 2012. De analyserte norsk innsats i lys av komiteens generelle anbefaling nr. 28 som utdyper statens forpliktelser, med særlig vekt på artikkel 1-5 i konvensjonen. Grunnen til dette er at de ser at resultatene uteblir til tross for mye likestillingspolitikk og tiltak. De begrunnet dette særlig opp mot manglende resultater i forbindelse med å bekjempe vold mot kvinner og diskriminering i arbeidslivet.

Deres vurderinger er hovedsakelig basert på klager som kommer inn til dem, erfaring med å overvåke og veilede om offentlige myndigheters plikt til å fremme likestilling, deres deltagelse i offentlige høringer og dialog med kvinneorganisasjoner og andre som fremmer kvinners rettigheter og utvikler kunnskap på feltet.

I det følgende skal vi gjengi noen av hovedinnvendingene LDO har til den overordnede norske likestillingspolitikken, som er å finne i deres supplerende rapport.

5.2.2.Hovedpunkter i siste rapport til CEDAW-komiteén

1. For få forebyggende tiltak som tar tak i hovedårsakene til mangel på likestilling.

Ombudet er svært bekymret for fraværet av gode, forebyggende tiltak for å avskaffe feilaktige eller negative stereotypier og fordommer. Forpliktelsen følger av artikkel 2(f) og 5(a) ("Konvensjonspartene skal treffe alle egnede tiltak for å endre menns og kvinners sosiale og kulturelle atferdsmønstre med sikte på å avskaffe fordommer og skikk og bruk og all annen praksis som bygger på forestillingen om at det ene kjønn er mer eller mindre verd enn det andre, eller på stereotype roller for menn og kvinner"). Dette er underliggende hovedårsaker til diskriminering. Flere tiltak for å motarbeide kjønnsstereotypier i offentlige rom, for eksempel de polariserte rollene som gis kvinner og menn i reklame, film, musikk videoer, videospill og pornografi, må igangsettes. I generell anbefaling nr. 25 har Kvinnekomiteen uttalt at bekjempelse av feilaktige stereotypier og fordommer er vesentlig i arbeidet mot diskriminering av kvinner er en av tre sentrale forpliktelser under konvensjonen.

2. Kjønnsnøytrale likestillingstiltak treffer ikke kvinners og jenters særskilte behov

Som for all annen politikk, må også likestillingspolitikken, utformes og gjennomføres på en måte som tar hensyn til kvinners og menns forskjellige interesser, erfaringer og behov. Tiltakene må ha et kjønnsperspektiv slik at kvinner og jenters særskilte behov dekkes. Komiteens generelle anbefaling nr. 28 (pkt. 9) sier at staten har en plikt til å sikre en oppfyllelse av kvinners særskilte behov for å nå reell likestilling, som er konvensjonens formål. Hvis ikke vil tilsynelatende kjønnsnøytrale tilnærminger i realiteten ha det mannlige perspektivet som norm, da kvinners historiske, sosiale, økonomiske og politiske ufordelaktige posisjon ikke tas i betraktning (jf. konvensjonens forståelse av indirekte diskriminering).

3. Mangel på flerdimensjonale likestillingstiltak som tar hensyn til forskjeller kvinner imellom

LDO advarer også mot at kvinner som opplever mangel på kjønnslikestilling, og som i tillegg møter andre barrierer for sin likestilling, ikke får nytte av tiltak for å fremme likestilling. Ifølge kvinnekomiteen, er diskriminering av kvinner uløselig knyttet til andre faktorer som som rase, etnisitet, religion eller tro, livssyn, helse, status, alder, klasse, kaste, og seksuell orientering og kjønnsidentitet. Staten plikter å sikre at multipl eller interseksjonell diskriminering anerkjennes juridisk og forbyes, og at politikk og programmer rettes mot kryssende former for diskriminering og den ekstra negative innvirkningen dette har for kvinnene det gjelder (Generell rekommandasjon nr. 28 pkt. 18).

4. Svekking av sivil samfunns rolle og deltakelse i utforming av likestillingspolitikken.

Ombudet uttrykker også en bekymring for at dagens likestillingspolitikk utformes mer ovenfra og ned enn tidligere. Det kan resultere i at likestillingspolitikken ikke i tilstrekkelig grad tar utgangspunkt i utfordringer kvinner faktisk står overfor. Ombudet er særlig bekymret for mangelen på inkludering av stemmene til sårbare grupper av kvinner. LDO mener at høringsprosesser for utvikling av nye lover og politikk og finansieringen av sivil samfunns arbeid må bli bedre for at kvinneorganisasjoners deltakelse i utformingen, gjennomføringen og evalueringen av den generelle likestillingspolitikken sikres i tråd med kvinnekonvensjonen og komiteens tolkning av den gitt i generell rekommandasjon nr. 28 pkt. 27.

5. Mangler ved den doble norske likestillingsstrategien

Det å integrere hensyn til likestilling i alt virke (gender mainstreaming) og ha egne særtiltak for likestilling er en dobbel strategi som kun gir resultater dersom tiltakene følger hverandre og har tilstrekkelige ressurser hver for seg.

Ombudet har tatt opp at den administrative strukturen for å gjennomføre likestillingspolitikken er for svak. I tillegg har en del særtiltak utilstrekkelige ressurser og innflytelse. De har også stilt spørsmål ved en for svak oppfølging av den statlige utredningsinstruksen, jf. generell rekommandasjon nr. 28 pkt. 28.

6. Offentlige myndigheters aktivitetsplikt

Likeledes har de stilt spørsmål ved offentlige myndigheters aktivitetsplikt, som også er et virkemiddel for å integrere likestillingshensyn i alt arbeid.

Ombudet er også bekymret for at den lovpålagte plikten til offentlige myndigheter om å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling i alt virke, i praksis ikke gir de ønskede resultater. Den generelle ordlyden i bestemmelsen angir ikke spesifikke handlinger som det offentlige må gjennomføre. Ombudet tror det vil være spesielt viktig å eksplisitt beskrive offentlige myndigheters plikt, særlig med hensyn til å bekjempe vold mot kvinner og motarbeide negative kjønnsstereotyper. Dette vil i praksis kunne bidra til å oppfylle myndighetenes plikt til å respektere, beskytte og fremme reel likestilling for kvinner, slik kvinnekonsensjonen krever.

7. Andre mangler i det nasjonale diskrimineringsvernet

LDO pekte i rapporten på det manglende lavterskeltilbud for mennesker som mener seg utsatt for seksuell trakassering. Slik det nå er håndhever ikke ombudet bestemmelsen mot seksuell trakassering, men domstolen. De mener dette gir en alt for høy terskel for å prøve saker som gjelder seksuell trakassering og at ombudet bør ha håndhevingsansvaret for også dette, noe som også ble anmerket av komiteen.

Videre peker de på at diskrimineringslovverket har et eksplisitt forbud mot interseksjonell og multipel diskriminering.

De aller fleste diskrimineringssaker stopper hos ombudet eller hos nemnda. Det er svært få som tar sakene sine til domstolen. Terskelen er høy, blant annet fordi kostnadene kan bli svært høye. LDO ber derfor i rapporten om at nemnda burde få myndighet til å ilegge oppreisning og erstatning. I tillegg spilte de inn at diskrimineringssaker bør kunne være gjenstand for fri rettshjelp.

LDO ser at kvinnekomiteen fanget opp mange av deres og sivilt samfunns innspill i sine anbefalinger til hva norske myndigheter bør prioritere videre. Her ser vi viktigheten av at komiteen også får innblikk i de nasjonale utfordringene fra ulike kilder. På denne måten virker konsensjonene dynamisk. Flere av forslagene i NOUene om struktur og politikk for likestilling er også i tråd med komiteens anbefalinger, noe LDO i følge Rannveig Sørskaar og Lene Nilsen verdsetter.

5.3. Konvensjonstilsyn gjennom pådriverarbeid

Ombudets tilsynsrolle omfatter også pådriverarbeid overfor besluttende organer for å se til at konvensjonen etterleves i praksis. Følgende er eksempler på dette:

Krisesenterlovfesting (2008)

LDO støttet en lovfesting av krisesentertilbudet med støtte i kvinnekonvensjonens artikkel 2 og komiteens generelle anbefaling nr. 19 (kjønnsbasert vold faller inn under Kvinnekonvensjonens forbud mot diskriminering av kvinner). LDO påpekte imidlertid at lovutkastet ikke tok tilstrekkelig hensyn til kjønnsspesifikke behov. Blant annet at kvinners særlige behov for sikkerhet kunne forringes ved å samlokalisere menn og kvinner på samme krisesenter. Utkastet påla ikke kommunene å ha separate krisesentre for menn og kvinner. LDO mente derfor at en helt kjønnsnøytral lov kunne være i strid med kvinnekonvensjonen. Og de anbefalte at lovens formålsparagraf (§ 1) ble reformulert på en slik måte at det kjønnsbaserte aspektet ved vold i nære relasjoner ble synlig og anerkjent. Siden formålsparagrafen ikke bare skulle rette seg mot voldsutsatte kvinner, men personer, mente de at det burde inntas en formulering om at loven særskilt tar sikte på å sikre kvinner mot vold.

Et annet eksempel på kjønnsnøytralisering finner vi i utredningen:

Helhetlig diskrimineringsvern – NOU 2009: 14 (26. juni 2009.)

I likestillingslovens formålsbestemmelse heter det at den tar *”særlig sikte på å bedre kvinnens stilling”*. En slik presisering ble ikke inntatt i forslaget til ny formålsbestemmelse i forslaget om en felles og enhetlig lov mot diskriminering. Ombudet stilte spørsmål ved dette og begrunnet det slik at kvinner i større grad enn menn, på mange områder i samfunnet, blir uforholdsmessig utsatt for diskriminering. Og gjorde oppmerksom på at dersom den særlige henvisningen til kvinners stilling ikke tas inn i loven, vil det kunne medføre at forpliktelsene etter kvinnekonvensjonen ikke oppfylles.

Endring av prioriteringsforskriften for helsehjelp for personer uten lovlig opphold (2011)

I denne høringen uttrykte ombudet sterk tvil om norske myndigheter med prioriteringsforskriften oppfyller sin plikt til å gi ofre for menneskehandel et tilstrekkelig helsetilbud gitt konvensjonsforpliktelser i FNs kvinnekonvensjon. Ombudet fremhever her særlig artikkel 6 der konvensjonspartene bør *”treffe alle egnede tiltak for å gjøre ende på handel med kvinner og utnyttelse av kvinneprostituasjon”* og artikkel 12 der det kreves at norske myndigheter *”skal treffe alle egnede tiltak for å avskaffe diskriminering mot kvinner innenfor helsevesenet”*.

Innspill til Justis og beredskapsdepartementet til ny handlingsplan mot voldtekt (04.05.2012)

Her etterlyste ombudet et sterkere fokus på stereotypier og fordommer både i det forebyggende arbeidet mot voldtekt og i strafferettspleien. Stereotype oppfatninger kan prege domstolenes behandling av voldtektssaker. Ombudet er bekymret for at dette kan føre til uriktige henleggelse og at voldtektsbestemmelsen ikke brukes i tråd med intensjonen.

Ombudet ber om at tiltak for å motarbeide stereotypier og fordommer som kan bidra til seksualisert vold mot kvinner får nødvendig oppmerksomhet i handlingsplanen. Ifølge Kvinnekomiteens generelle anbefaling nr. 19 er staten forpliktet til å forebygge, etterforske og straffeforfølge kjønnsbasert vold, herunder voldtekt.

Endringer i barneloven for å beskytte barn mot vold og overgrep etter samlivsbrudd (29.11.2012)

LDO støtter forslagene for å endre gjeldende rettspraksis som usynliggjør vold i nære relasjoner. Dette rammer barns rettsikkerhet med utgangspunkt i de særskilte erfaringene og behovene ofre for kjønnsbasert vold har for å kunne beskytte egne barn mot vold og overgrep *etter samlivsbrudd i saker med volds- og overgrepsproblematikk*. I tillegg ber LDO departementet om å vurdere muligheten for at en tredjepart, en domstol/rettslig instans, som kan begjære og beslutte en midlertidig forføyning inntil mistanke er avklart. Dette vil lette bostedsforelders situasjon i slike vanskelige saker. I forlengelsen av CEDAW viser de til Europarådets konvensjon for forebyggelse og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Det er svært viktig at denne standardsettende konvensjonen blir ratifisert, noe komiteen også har påpekt.

5.4. Klagesaker

LDO bruker også konvensjonene i noen klagesaker. Nå er det slik at de i fleste klagesakene de behandler er saker der det nasjonale lovverket dekker feltet. De bruker likevel Kvinnekonvensjonen, anbefalinger eller konkrete merknader som støtteargumenter i flere slike saker.

På noen områder dekker Kvinnekonvensjonen områder nasjonalt lovverk ikke gjør. I saker de behandler i ombudet dreier dette seg i stor grad om saker om kjønnsbasert vold og stereotypier.

Vi skal nå trekke frem et par saker, slik at dere ser helt konkret hvordan Kvinnekonvensjonen kan benyttes.

LDO får jevnlig inn saker fra voldsutsatte kvinner som mener seg diskriminert i møte med tjenester gitt av kommune, politi og påtalemyndighet.

Her skal jeg kort nevne en klagesak som gjaldt en kommunes manglende tjenestetilbud i etterkant av at kvinnen hadde flyttet fra ektefellen på grunn av familievold. Kvinnen trakk klagen sin, slik at saken ble henlagt og dermed ikke realitetsbehandlet. I henleggelsen kom

ombudet likevel med noen bemerkninger til kommunen der de viste både til rasediskrimineringskonvensjonen og kvinnekonsvensjonen.

Ombudet uttalte på generell basis bekymring for manglende koordinering av offentlige tjenester til voldsutsatte kvinner og også mangelen på boalternativer til voldsutsatte kvinner etter den akutte fasen. Ombudet skrev at de på bakgrunn av dialog med blant annet krisesentre, var spesielt bekymret for kvinner med minoritetsbakgrunn som har vanskeligheter med å skaffe seg bolig i det private markedet.

LDO skrev også at disse bekymringene har blitt tatt opp både overfor Kvinnekomiteén og rasediskrimineringskomiteén. Rasediskrimineringskomiteén skrev i sine avsluttende merknader til Norge at den var «bekymret over den dobbelte eller tredobbelte diskriminering av kvinner fra enkelte etniske minoritets- eller innvandrer miljøer, særlig av dem som er offer for vold og/eller menneskehandel» (para 16). (Det går frem at komiteen blant annet er bekymret for vanskelighetene disse kvinnene støter på når det gjelder å finne boalternativer etter endt opphold på krisesentre.) De skrev i saken at rasediskrimineringskomiteen anbefaler at «alt gjøres for å finne hensiktsmessige boliger for dem som forlater sentrene, borte fra dem som begikk overgrep mot dem» (para 16)

Også kvinnekomiteen har i sine avsluttende merknader til Norges åttende rapport sterkt oppfordret til tilstrekkelig bistand og beskyttelse av voldsutsatte kvinner.

Kvinnekonsvensjonen ble også brukt som støtteargument i en graviditetssak. Saken dreide seg kort fortalt om en kvinne som under et arbeidsforhold hadde vært gravid og spontanabortert flere ganger. Dette hadde resultert i mye fravær. Arbeidsgiver ga henne derfor endrede arbeidsoppgaver. Kvinnen mente de nye arbeidsoppgavene hun fikk var en degradering og klaget saken inn til ombudet.

Ombudet kom til at arbeidsgiver hadde brutt likestillingsloven og brukte blant annet konsvensjonens fortale for å understreke kvinners graviditetsvern der det står at «kvinnens rolle i forplantningen ikke bør gi grunnlag for diskriminering» og at kvinners behov for beskyttelse i forbindelse med graviditet også uttrykkes i konsvensjonens artikkel 11. for å understreke beskyttelsen av kvinners reproduktivitet.

6. Hvordan kan du og din organisasjon bruke CEDAW i praksis?

6.1. Eksempler på saker

Eksempler på temaer som norske organisasjoner har bidratt sterkt til at FN tok opp med norske myndigheter under høringen i 2012:

- 1) Diskriminering av kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn på boligmarkedet. Dette er særlig alvorlig når en kvinne er i krise, men ikke i akutt fare for vold, slik at hun ikke har rett til å bo på krisesentre.
- 2) Retten til helsehjelp for transkvinner som ikke har diagnosen F 64.0 transseksuell

- 3) Etniske minoritetskvinner tilgang til arbeidsmarkedet
 - 5) Effektiv håndheving av diskrimineringsvernet
 - 6) Vold i nære relasjoner
 - 7) Rettssikkerhet og kjønnsstereotyper i domstolene og forvaltningen
 - 8) Likestilling i familielivet: Reglene for fordeling av eiendelene ved samlivsbrudd for samboere
 - 9) Tilsyn med au pairers arbeidsforhold
- For flere eksempler, se komiteens merknader i neste kapittel.

6.2. Noen praktiske råd

Målet er å komme seg fra nåsituasjonen (A) til en ønsket situasjon (B), for eksempel å sikre alle transkvinner likeverdig og individuelt tilpasset helsehjelp. Det å bruke FN er et ledd i et påvirkningsarbeid som også bør omfatte andre tiltak, og man må jobbe langsiktig.

6.3. Noen forslag til punkter det kan være lurt å tenke over

- Hva er problemet? Har dere dokumentasjon på dette?
- Hvilke konvensjonsartikler er relevante? Finnes det noen norske regler som bør gjennomføres eller endres?
- Hvem er målgruppe(r) for påvirkningsarbeidet?/Hvem kan gjøre noe med problemet?
- Hva bør gjøres? Hvorfor?

6.4. Mulige tiltak

- 1) Kartlegging (hva finnes av dokumentasjon, og hva mangler?)
- 2) Hvilke artikler i konvensjonen er relevante?
- 3) Hva bør gjøres? Lovendringer? Andre tiltak?
- 4) Hvem kan/bør gjøre hva mht. punktene over?
- 5) Hvordan kan de ulike organisasjonene/aktørene bidra til gjennomføringen?
- 6) Hva kan din organisasjon påta seg å gjøre?

Tidsrammen for planen kan være over flere år.

6.5. Eksempel fra workshop'en. Rett til arbeid for innvandrerkvinner

1) Hva er problemet?

- Arbeidsledigheten blant innvandrerkvinner er høyere enn for andre kvinner
- Man har ikke krav på arbeid, men Grunnloven og folketrygdloven pålegger staten å legge til rette for at alle kan skaffe seg arbeid
- Språk, utdanning – dårligere utgangspunkt for å komme seg inn i arbeidsmarkedet – dårligere tilgang til sine rettigheter
- Øke kvaliteten i norskopplæringen – lærere, kartlegge forutsetninger
- Fordommer, dårlige holdninger, fremmedfrykt

2) Konvensjonsartikler

- Art. 11 pålegger staten å avskaffe diskriminering slik at kvinner kan få oppfylt sin rett til arbeid
- Art. 14: sørge for at kvinner på bygda får oppfylt rettighetene sine
- ART. 5: stereotyper om innvandrerkvinner – anses som analfabeter – har ikke nok kunnskap/kompetanse

3) Hvem er målgruppen(e) for påvirkningsarbeidet?

- Arbeidsgivere: gir innvandrerkvinner tilgang til arbeidslivet på lik linje med andre
- Voksenopplæring, NAV: kompetanse, språk – tilgang til arbeidslivet
- Fagforeninger sikrer arbeidstakers rettigheter
- Bedre holdninger – ikke være forutinntatt

4) Hva bør gjøres?

- Forskning på innvandrerkvinnens deltagelse og innpass i arbeidslivet
- Bedre håndheving av regelverket i praksis gjennom økte ressurser til Ligestillings- og diskrimineringsombudet, samt å gi dem og nemnda styrket sanksjonsmyndighet og kortere saksbehandlingstid for å ramme de som diskriminerer
- Rettighetsopplæring tilpasset målgruppen
- Tilgang til rettshjelp, individklageadgang til komiteen, klageadgang til LDO
- Anerkjennelse utdanning og arbeidserfaring

5) Hvem kan/bør gjøre hva?

- Staten må treffe tiltak for at innvandrerkvinner skal få arbeidspraksis
- Staten bør fjerne kontantstøtten som holder innvandrerkvinner hjemme
- Gratis/billigere barnehageplass – mulighet til deltagelse i arbeidslivet
- Opplæring i rettigheter i forbindelse med norskopplæring og opplæring i det norske samfunnet
- Holdningskampanjer i skolen

7. Avsluttende merknader fra FNs kvinnediskrimineringskomité (CEDAW) til norske myndigheter 2012

Komiteen for avskaffelse av diskriminering mot kvinner
Femtiførste sesjon

13. februar – 2. mars 2012

1. Komiteen behandlet Norges åttende periodiske rapport (CEDAW/C/NOR/8) på sitt 1024. og 1025. møte den 16. februar 2012 (se CEDAW/C/SR.1024 og 1025). Komiteens liste over problemområder og spørsmål finnes i CEDAW/C/NOR/Q/8 og den norske regjeringens svar finnes i CEDAW/C/NOR/Q/8/Add.1.

A. Innledning

2. Komiteen retter en takk til statsparten for den åttende periodiske rapporten, som ble fremlagt i tide, i tråd med komiteens retningslinjer for utarbeidelse av rapporter, som tok hensyn til komiteens tidligere anbefalinger og som ble utarbeidet gjennom en konsultasjonsprosess hvor både statlige organer og representanter for det sivile samfunn deltok. Komiteen retter også en takk til statsparten for den muntlige presentasjonen som ble gitt, de skriftlige svarene til listen over problemområder og spørsmål som ble utarbeidet av CEDAWs underarbeidsgruppe som forberedte sesjonen og ytterligere avklaringer på muntlige tilleggsspørsmål fra komiteen under selve sesjonen.

3. Komiteen berømmer statsparten for å ha stilt med en stor høynivådelegasjon under ledelse av barne-, likestillings- og inkluderingsminister Audun Lysbakken, samt flere representanter fra relevante departementer og representanter for Sametinget, med ekspertise på de områdene som Konvensjonen dekker. Komiteen setter pris på den åpne og konstruktive dialogen som fant sted mellom delegasjonen og komiteens medlemmer.

4. Komiteen berømmer statsparten for den økonomiske støtten som ble gitt til frivillige organisasjoner som jobber med likestilling for utarbeidelsen av en skyggerapport og for reiseomkostninger til både de forberedende møtene til sesjonen og til selve sesjonen.

B. Positive aspekter

5. Komiteen hilser velkommen den utviklingen som har funnet sted etter komiteens forrige konklusjoner og anbefalinger i 2007, herunder lovgivningsreformer som er gjennomført og en rekke juridiske og politiske tiltak som er truffet. Det vises spesielt til:

(a) Innarbeidelsen av konvensjonen og den frivillige tilleggsprotokollen i menneskerettsloven (Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 1999-05-21-30), noe som gir den forrang dersom det skulle oppstå en konflikt med nasjonal lovgivning (2009);

(b) Vedtakelse av den første nasjonale handlingsplanen for likestilling mellom kjønnene 2011-2014 (2011), som spesifikt refererer til konvensjonen og statens forpliktelser i henhold til konvensjonen;

(c) Oppnevning av utvalget som skal vurdere likestillingspolitikken (2011);

(d) Lanseringen av handlingsplanen for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering 2009-2012 (2009), som inneholder tiltak for å inkludere minoriteter i arbeids- markedet;

(e) Endring av Straffelovens § 202a, som gjør kjøp av seksuelle tjenester straffbart (2009);

(f) Prioriteringen av sikkerhetsrådets resolusjon 1325 (2006) i statspartens utenrikspolitikk, og
(g) Vellykket implementering av reglene for kjønnsbalanse i styre i både stats- aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper, som fastsetter at det skal være minst 40 prosent av hvert kjønn i styrene.

6. Komiteen vil også berømme statsparten for å ha undertegnet Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner den 7. juli 2011 og de forpliktelser statsparten ga uttrykk for under dialogen om ratifikasjon av konvensjon.

C. De viktigste områdene for bekymring og anbefalinger

7. Komiteen minner om at statspartens plikt til systematisk og kontinuerlig å implementere alle konvensjonens bestemmelser og mener at bekymringer og anbefalinger som er identifisert i de foreliggende observerende konklusjoner krever prioritert oppmerksomhet fra statspartens side fra i dag og frem til den neste periodiske rapporten skal fremlegges. Komiteen anmoder derfor statsparten innstendig om å fokusere på nettopp disse områdene i sin implementeringsarbeid og å rapportere om tiltak som er truffet og resultater som er oppnådd i sin neste periodiske rapport. **Komiteen anmoder statsparten om å viderefremme de foreliggende konklusjoner og anbefalinger for alle relevante departementer, for parlamentet (Stortinget) og rettsvesenet, for å sikre at de implementeres fullt ut.**

Parlamentet

8. Selv om komiteen atter en gang bekrefter at det er regjeringen som har det primære ansvaret og står ansvarlig for at statspartens forpliktelser i henhold til konvensjonen oppfylles i sin helhet, understrekes det at konvensjonen er bindende for alle ledd av offentlig virksomhet og statsparten anmodes om å oppmuntre parlamentet, i tråd med parlamentets egne prosedyrer og der hvor det er hensiktsmessig, å treffe de tiltak som er nødvendige med henblikk på implementeringen av de foreliggende konklusjoner og anbefalinger og regjeringens neste rapporteringsrunde i henhold til konvensjonen.

Definisjon av diskriminering og likestilling mellom kjønnene

9. Komiteen tar til etterretning planene om kommende Stortingsmelding og lovforslag om statspartens fremtidige likestillingspolitikk som tar sikte på å justere den eksisterende diskrimineringslovgivningen for å harmonisere reglene i de ulike rettsaktene. Komiteen er bekymret over fraværet av garanti for eller definisjon av likestilling mellom kjønnene i statspartens Grunnlov eller annen egnet lovgivning. Komiteen er også bekymret for at bruken av kjønnsnøytral lovgivning, politikk og programmer kan føre til at kvinner får et utilstrekkelig vern mot direkte eller indirekte diskriminering og være til hinder for at det oppnås reell likestilling mellom kvinner og menn. Videre er komiteen bekymret over manglende fokus, i enkelte lover og i politikken, på de særlige behovene som minoritetsgrupper av kvinner har, herunder kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn og kvinner med nedsatt funksjonsevne, noe som ofte fører til diskriminering på tvers av diskrimineringsgrunnlagene.

10. Komiteen anmoder statsparten om å:

- (a) Nedfelle prinsippet om likestilling mellom kvinner og menn i Grunnloven eller i annen egnet lovgivning i samsvar med konvensjonens artikkel 2;**
- (b) Innføre en mer kjønnsrettet tilnærming i lovgivning, politikk og programmer, og;**
- (c) Skape bevissthet blant ansatte i stat og rettsvesen og hos publikum generelt rundt spørsmålet om indirekte diskriminering og prinsippet om likestilling for alle kvinner, herunder kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn og kvinner med nedsatt funksjonsevne.**

Konvensjonens og tilleggsprotokollens synlighet

11. Komiteen er bekymret over den generelle mangelen på oppmerksomhet rettet mot konvensjonen og den valgfrie tilleggsprotokollen i statsparten, særlig blant ansatte i staten og rettsvesenet og blant andre tjenestemenn med rettshåndhevende myndighet; også over mangelen på rettspraksis, herunder rettspraksis fra Høyesterett, som henviser til konvensjonen; og at den ikke er inkludert i det nye opplæringsprogrammet for rettsvesenet som statsråden nevnte under dialogen. Komiteen er videre bekymret over at kvinnene selv ikke er klar over hvilke rettigheter de har etter konvensjonen eller kommunikasjons- og undersøkelsesprosedyrene som finnes i tilleggsprotokollen, og dermed mangler den informasjonen de trenger for å kunne påberope seg sine rettigheter.

12. Komiteen anmoder statsparten om å:

- (a) Treffe de tiltak som er nødvendige å sikre det legges tilrette for konvensjonen, tilleggsprotokollen og komiteens generelle anbefalinger gjøres tilgjengelig for samtlige berørte aktører, herunder departementer, parlamentarikere, rettsjuryer og tjenestemenn med rettshåndhevende myndighet;**
- (b) Inkludere konvensjonen, synspunktene på individuell kommunikasjon og undersøkelse etter tilleggsprotokollen i opplæringsprogrammer i rettsvesenet; og**
- (c) Trappe opp innsatsen for å øke kvinners bevissthet om egne rettigheter etter konvensjonen og kommunikasjons- og undersøkelsesprosedyrene i tilleggsprotokollen.**

Nasjonale ordninger for å fremme kvinners stilling

13. Komiteen hilser velkommen den første handlingsplanen for likestilling mellom kjønnene for 2011-2014 (2011) og nedsettelsen av et utvalg som skal evaluere likestillingspolitikken, styrkingen av Likestillings- og diskrimineringsombudets og nemndas mandat til å fremme likestilling mellom kjønnene og kvinners stilling. Komiteen vil imidlertid gi uttrykk for bekymring over at verken Likestillings- og diskrimineringsombudet eller -nemnda har adgang til å behandle saker som gjelder seksuell trakassering.

14. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

- (a) Ytterligere styrke Likestillings- og diskrimineringsombudet, ved at det blir gitt tilstrekkelige menneskelige og tekniske ressurser og å vurdere å gi ombudet og nemnda adgang til å prøve saker som gjelder seksuell trakassering;**
- (b) Styrke evalueringen av tiltak som treffes for å forsikre seg om at slike tiltak oppfyller de målene som er satt; og**
- (c) Øke bevisstheten om Likestillings- og diskrimineringsombudet, særlig blant kvinner med minoritetsbakgrunn.**

Nasjonale institusjoner for menneskerettigheter

15. Komiteen er bekymret over at Norsk senter for menneskerettigheter, som et universitetsinstitutt, ikke lenger kan oppfylle sitt mandat som nasjonal institusjon for menneskerettigheter, og at det er i ferd med å bli nedgradert til B-status i oktober 2012 av underkomiteen for akkreditering til Det internasjonale nettverket av nasjonale institusjoners koordinerende råd.

16. Komiteen oppfordrer den norske regjeringen til å ta initiativ til en rask og åpen konsulerende prosess for å reetablere sin nasjonale institusjon for menneskerettigheter i full overensstemmelse med prinsippene som gjelder status for nasjonale institusjoner som skal fremme og beskytte menneskerettighetene (Paris-prinsippene).

Midlertidige særtiltak og permanente tiltak

17. Komiteen berømmer statsparten for kvinners høye deltakelse på mange samfunnsområder. Komiteen beklager imidlertid at kvinneandelen blant lokalt folkevalgte sank etter kommunevalget i 2011 (4.115 kvinner og 6.670 menn), sammenlignet med resultatet av valget i 2007, slik det ble opplyst om i delegasjonens innledningsforedrag. Komiteen vil også gjenta sin bekymring over det lave antallet kvinnelige professorer i akademia og kvinnelige dommere på alle nivåer i rettsapparatet, samt den utilfredsstillende representasjonen av kvinner med minoritetsbakgrunn blant disse.

18. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

- (a) Vurdere å innføre og gjennomføre tiltak, enten i form av midlertidige særtiltak eller permanente tiltak med henblikk på å oppnå vesentlig likestilling mellom kvinner og menn på alle områder;**
- (b) Vurdere å utvide reglene om kjønnsbalanse i allmennaksjeselskapers styre til å omfatte andre typer foretak og andre områder av privat sektor; og**
- (c) Styrke programmer for kapasitetsutvikling myntet på kvinner med minoritetsbakgrunn, slik at de oppmuntres til å delta i det offentlige og politiske liv.**

Kvinnens deltakelse i fredsprosesser

19. Komiteen vil berømme statsparten støtter opp om Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 (2000), herunder lansering av den relevante handlingsplanen og generell økonomisk støtte til gjennomføring av denne resolusjonen i konfliktrammede land. Komiteen er imidlertid bekymret over mangelen på målbar effekt for kvinner ute i felten i konflikt- og postkonfliktland, hvor kvinner kontinuerlig ekskluderes fra fredsforhandlinger, sikkerhetsdiskusjoner og gjenoppbyggingsprosesser.

20. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

- (a) Kreve at land hvor Norge støtter gjennomføringen av Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 (2000) stilles til ansvar når det gjelder å sikre kvinner full deltakelse i fredsforhandlinger, sikkerhets- og gjenoppbyggingsprosesser;**
- (b) Øke støtten til lokale kvinneorganisasjoner og -nettverk som deltar aktivt i fredsinitiativer og gjenoppbyggingsprosesser etter konflikter; og**
- (c) Styrke aktiviteter som inngår i handlingsplanen, herunder utvikling av effektive verktøy for resultatmåling.**

Stereotypier

21. Komiteen hilser velkommen den dialogen statsparten innledet med handels- og moteindustrien, men er bekymret for den allestedsnærværende mediadrevne hyperseksualiserte og fremstillingen av jenter og kvinner som en salgsvare, som potensielt kan føre til en mer voldelig kjønnsdiskriminering, trass i at § 2 i Markedsføringsloven og medias vær-varsom-plakat omtaler dette problemet.

22. Komiteen oppfordrer på det sterkeste statsparten om å:

- (a) Utrede den potensielle virkningen som en overseksualisert fremstilling av jenter og kvinner i media har på økt grad av kjønnsbasert vold mot kvinner;**
- (b) Ta i bruk innovative tiltak rettet mot representanter for media for å styrke forståelsen av likestilling mellom kvinner og menn og bruke utdanningssystemet til å fremme en positiv og ikke-stereotypisk fremstilling av kvinner; og**
- (c) Overvåke de tiltak som treffes for å evaluere hvilken effekt de har og om nødvendig, revidere dem for å oppfylle målsetningene ved slike tiltak.**

Vold mot kvinner

23. Samtidig som komiteen hilser velkommen lanseringen i januar 2012 av den nye handlingsplanen for å bekjempe vold i nære relasjoner og innføringen av plikten til å kontakte politi eller på annen måte avverge vold i nære relasjoner (Straffelovens § 139), gir komiteen uttrykk for sin bekymring over den høye forekomsten av vold mot kvinner i Norge, særlig vold i nære relasjoner og seksuell vold, herunder voldtekt og voldtekt i ekteskapet i enkelte miljøer, det høye antallet frifinnelser, de lave straffene som gjerningsmennene blir idømt, som delvis kan skyldes manglende likestillingsopplæring av legdommere som sitter i juryen i straffesaker, fraværet av undersøkelser og forskning omkring de grunnleggende årsakene til vold mot kvinner. Komiteen er også bekymret over den tilsynelatende manglende bevisstheten hos kvinner om at voldtekt i ekteskapet er straffbart i statsparten. Komiteen gjentar sin tidligere bekymring over at det ikke finnes en omfattende lov om forebygging av vold mot kvinner. Komiteen er i tillegg bekymret over at definisjonen av voldtekt i Straffeloven fortsatt stiller krav om bruk av eller trussel om bruk av vold. Selv om komiteen tar til etterretning at det i 2009 ble vedtatt en ny lov om kommunale krisesentre (krisesenterloven), som pålegger alle kommuner å etablere et krisesenter for kvinner, menn og barn som er ofre for vold og misbruk i nære relasjoner, er komiteen bekymret over at av 51 sentre, er 22 forbeholdt menn og 10 er tomme for beboere, sannsynligvis på grunn av en feilaktig beregning av behovet for denne type strukturer, og at bare halvparten er tilgjengelige for kvinner med nedsatt fysisk funksjonsevne.

24. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

- (a) Prioritere å vedta en helhetlig lovgivning som retter seg spesifikt mot vold i nære relasjoner, å innføre omfattende tiltak for å forebygge og sette søkelys på vold mot kvinner og jenter, herunder voldtekt i ekteskap, for å sikre at gjerningsmennene blir stilt for retten og straffet i tråd med alvorsgraden på forbrytelsen, i samsvar med komiteens generelle anbefaling nr. 19 (1992) om vold mot kvinner og å skape bevissthet hos kvinner om at voldtekt i ekteskapet utgjør en straffbar handling;**

- (b) Innføre en juridisk definisjon av voldtekt i Straffeloven med manglende samtykke som det sentrale kjernepunktet, i tråd med komiteens generelle anbefaling nr. 19 og Vertido-saken (underretning nr. 18/2008);**
- (c) Sørge for opplæring av legdommere når det gjelder vold mot kvinner;**
- (d) Gi forsvarlig bistand til og vern av kvinnelige voldsofre, herunder kvinner med nedsatt funksjonsevne, ved å styrke kapasiteten ved krisesentrene, og å påse at behovet for å hjelpe mannlige voldsofre oppfylles uten at det går på bekostning av behovene til kvinnelige voldsofre; og**
- (e) Fastsette en timeplan for ratifikasjon av Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.**

Menneskehandel og utnytting i prostitusjon

25. Samtidig som komiteen hilser velkommen regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2011-2014 (2011), opprettelsen av koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) og kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester fra voksne, er komiteen bekymret over at antall ofre for menneskehandel stadig øker (203 i 2007, 256 i 2008 og 292 i 2009) og at rapporteringsgraden er lav. Trass i endringer som nylig er foretatt i statspartens au pair-ordning, er komiteen også bekymret over manglende overvåking av au pair-systemet og mangelfull beskyttelse av kvinner og jenter som arbeider som au pair, noe som kan føre til utnytting.

26. Komiteen anmoder statsparten om å gjennomføre konvensjonens artikkel 6 fullt og helt, gjennom å inkludere:

- (a) effektiv gjennomføring av eksisterende lovgivning og den nye handlingsplanen mot menneskehandel, påse at gjerningsmenn blir stilt for retten og straffet og at ofrene blir forsvarlig identifisert, beskyttet og hjulpet;**
- (b) Sikre en systematisk overvåking og periodisk evaluering, herunder innsamling og analyse av data om menneskehandel og utnytting av kvinnelige prostituerte, samt av au pair-systemet, og inkludere slike data i sin neste periodiske rapport;**
- (c) Økt innsats i det internasjonale, regionale og bilaterale samarbeidet med opprinnelses-, transitt- og destinasjonsland for å forebygge menneskehandel gjennom informasjonsutveksling og harmonisering av juridiske prosedyrer for straffeforfølgelse av de som står bak menneskehandelen;**
- (d) Treffe nødvendige tiltak for å sikre at kvinner og jenter som er ofre for menneskehandel får tilgang til god medisinsk pleie, veiledning, økonomisk støtte, forsvarlige boforhold og programmer for å komme seg inn i utdanningssystem og arbeidsmarked igjen, samt tilgang til gratis juridisk bistand, uavhengig av muligheten for eller viljen til å vitne mot de som står bak menneskehandelen;**
- (e) Studere effekten av endringen i Straffelovens § 202a, herunder effekten på type og omfang av prostitusjon og menneskehandel, samt på hvordan samfunnet oppfatter prostitusjon og kjøp av seksuelle tjenester, samt kvinner som prostituerer seg.**

Utdanning

27. Komiteen hilser velkommen de mange positive tiltak som statsparten har truffet, men merker seg at det fortsatt er et kjønnssegregert utdanningssystem, som starter med barnehagene (som fortsatt er 90 prosent kvinnedominert) og som særlig sees i yrkesopplæring og høyere utdanning, samt stereotype utdanningsvalg hos jenter og gutter.

Komiteen noterer seg med bekymring mangelen på kvalifisert personale for å implementere kjønnsperspektivet i utdanningssystemet for små barn. Komiteen er bekymret for at universitetene fortsatt har en ansettelsespraksis som er fordelaktig for menn, noe som har ført til at det kun var 18 prosent kvinnelige professorer på heltid i 2007, slik det fremgår av statspartens rapport, selv om det ikke skorter på kvalifiserte og godt egnede kvinnelige kandidater.

28. Komiteen oppfordrer statsparten innstendig om å styrke sin etterlevelse av konvensjonens artikkel 10 og høyne bevisstheten om den viktige rollen utdanningssystemet spiller for å overvinne kvinners og menns ulike yrkesvalg og potensielt ulike fremtidsperspektiver. For å nå dette målet, oppfordres statsparten til å:

(a) Iverksette tiltak for å eliminere kjønnsstereotyper og strukturelle hindringer som kan være til hinder for at jenter og gutter treffer utradisjonelle utdannings- og yrkesvalg, herunder ved å sørge for bedre mentorer(?) og yrkesveiledere på alle nivåer i utdanningssystemet; og

(b) Vurdere å innføre midlertidige særtiltak for å øke takten i kvinners forfremmelse i det akademiske systemet, gjennom stipender øremerket kvinner eller andre former for positiv diskriminering, som for eksempel å fastsette klare mål og en klar tidsramme for å bedre situasjonen omgående.

Sysselsetting

29. Komiteen tar til etterretning at Stortinget har behandlet stortingsmeldingen om likelønn i april 2011 for å følge opp anbefalingene fra likelønnskommisjonen som ble opprettet i 2008, men komiteen er fortsatt bekymret over den dyptgripende horisontale segregeringen i arbeidslivet og over at det fortsatt er en lønnsforskjell, som øker med økt utdanning. Komiteen merker seg at den generelle arbeidsledigheten ligger på 2,2 prosent, mens arbeidsledigheten blant kvinner med minoritetsbakgrunn ligger på 7,6 prosent og den øker. Den tar også til etterretning den begrensningen som legges på kvinners tilgang til enkelte stillinger gjennom visse institusjoners regelverk for hvordan kvinner kan kle seg, som for eksempel bruk av religiøse hodeplagg. Komiteen er også bekymret over at 10 prosent av de kvinnene som jobber deltid, gjør det ufrivillig. I den forbindelse gir komiteen uttrykk for bekymring for at statsparten overvurderer i hvilken grad kvinner som jobber deltid har valgt det selv. Komiteen er også bekymret over rapporter om diskriminering av kvinner på grunn av graviditet og på grunn av det nye pensjonssystemet hvor pensjonsberegningen ikke lenger er basert på de 20 beste opptjeningsårene, men på alle de årene en person har jobbet. Komiteen vil videre gi uttrykk for sin bekymring over at yrkesopplæringsprogrammer for kvinner med minoritetsbakgrunn ikke fører til langsiktig sysselsetting av disse kvinnene og ikke innebærer noen strukturell forbedring av stillingen til kvinner med minoritetsbakgrunn i arbeidsmarkedet. Komiteen er også bekymret over at den norske loven om offentlige innkjøp ikke inneholder konkrete tiltak for å fremme likestilling mellom kjønnene.

30. Komiteen anmoder statsparten om å:

(a) Gjennomføre en lovgivning som garanterer lik lønn for arbeid av lik verdi, å minske og redusere lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i samsvar med ILO-konvensjon nr. 100 (1951) om lik lønn for kvinner og menn som utfører arbeid av lik

verdi, og øke takten i arbeidet med å vedta den foreslåtte lovgivningen, som sammen med andre tiltak vil gi større åpenhet rundt lønninger og pålegge arbeidsgivere å levere ut informasjon når det er mistanke om diskriminering;

(b) Treffe effektive tiltak for å forebygge diskriminering mot kvinner på grunnlag av graviditet og fødsel, og sikre at alle kvinner og menn i offentlig og privat sektor er garantert betalt foreldrepermisjon;

(c) Iverksette en politikk rettet mot kvinner, herunder innføring av midlertidige særtiltak for å dempe arbeidsledighet og ufri villig deltid blant kvinner, å skape flere muligheter for kvinner til å utvide arbeidstiden, herunder å pålegge en reduksjon i omfanget av deltidsstillinger, spesielt i statsadministrasjonen og i offentlig sektor, å gi prioritert tilgang til fulltidsstillinger og gi alle kvinnelige ansatte retten til å velge fulltidsansettelse og styrke tiltakene for å fremme kvinners inntreden i vekstsektorene i økonomien;

(d) Vedta slagkraftige tiltak for å trappe opp kampen for å avskaffe lønnsdiskrimineringen mot kvinner, herunder evaluering av stillinger på tvers av ulike markedssektorer, innsamling av data, organisering av en nasjonal likelønnskampanje og økt bistanden til partene i arbeidslivet i tariffforhandlinger, spesielt når det gjelder å fastlegge lønnsstrukturen i kvinnelederte sektorer;

(e) Revurdere den nye pensjonsreformen, både det statlige pensjonssystemet og tjenstepensjonssystemet, med henblikk på å avdekke potensielt ulike virkninger for kvinner og menn og rette opp enhver forskjell for å sikre at effekten blir den samme for kvinner og menn;

(f) Forbedre tilgangen til og deltakelsen i arbeidsmarkedet for kvinner med minoritetsbakgrunn gjennom hensiktsmessig informasjon og opplæring og gjennom å legge til rette for akkreditering og godkjenning av tidligere utdanning og arbeidserfaring, samt å forske på effekten av institusjonelle regler som skaper begrensninger for kvinner, særlig migrantkvinner fra etniske miljøer og minoritetsmiljøer, på grunnlag av den måten de kler seg på, for eksempel ved bruk av religiøse hodeplagg, slik at det sikres at de får ta fullt og helt del i de rettigheter som er nedfelt i konvensjonen; og

(g) Sikre at gjennomføringen av likestillingspolitikken, herunder garantiene for likelønn og bruken av midlertidige særtiltak når det er nødvendig, utgjør et juridisk krav for tildeling av kontrakter om offentlig innkjøp.

Helse

31. Samtidig som komiteen anerkjenner at støttetiltakene til samekvinner i forbindelse med sosial- og helsetjenester er blitt utvidet, er komiteen bekymret for at samekvinner fortsatt rammes av flere former for diskriminering, herunder vanskeligheter med å få tilgang til forsvarlig helsepleie, blant annet på grunn av mangelfulle tjenester for samekvinner som bor utenfor det som er definert som samisk område. Komiteen er også bekymret over foruroligende funn knyttet til frivillige samtaler og undersøkelser som kommunene tilbyr under handlingsplanen for bekjempelse av kvinnelig kjønnslemlestelse 2008-2011, som kan føre til ytterligere stigmatisering av etniske minoritetsmiljøer, samtidig som det er uklart hvilken virkning disse tiltakene har når det gjelder å redusere dette fenomenets omfang.

32. Komiteen anmoder statsparten om å:

- (a) Sørge for at alle samekvinner får tilgang til forsvarlige sosial- og helsetjenester, herunder tjenester for mental helse;
 - (b) Sørge for at kjønnsperspektivet inkluderes i all politikk og alle programmer som gjelder samene; og
 - (c) Revurdere handlingsplanen for bekjempelse av kvinnelig kjønnslemlestelse 2008- 2011 med henblikk på å revitalisere den rollen det sivile samfunn spiller når det gjelder arbeidet for å bekjempe kvinnelig kjønnslemlestelse.
33. Samtidig som komiteen tar til etterretning at det er utarbeidet en lov som «forbyr diskriminering på grunnlag av seksuell legning og kjønnsidentitet», og som vil bli lagt fram for Stortinget i 2013, samt opprettelsen av kunnskapssenteret for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i 2011, er komiteen bekymret for diskrimineringen av lesbiske, bifile, transseksuelle og interseksuelle kvinner i statspartens helsevesen.
34. Komiteen anmoder statsparten om å:
- (a) Øke takten i arbeidet med å vedta ovennevnte relevante lovgivning for å forhindre diskriminering i helsevesenet; og
 - (b) Sørge for egnet opplæring av helsearbeidere, for å unngå misbruk og dårlig behandling av slike kvinner.

Særlig sårbare grupper av kvinner

35. Komiteen er bekymret for svakerestilte grupper av kvinner, som kvinner med nedsatt funksjonsevne, kvinner i etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner, som kan være mer sårbare for ulike former av diskriminering når det gjelder utdanning, helse, sosial og politisk deltakelse og sysselsetting. Komiteen er bekymret over at kravene i nasjonal lovgivning for at utenlandske kvinner skal kunne få oppholdstillatelse, som for eksempel bevis på minst tre års ekteskap eller problemer med sosial integrasjon i opprinnelseslandet, kan utgjøre et problem for kvinnelige voldsofre når de skal søke om eller fornye oppholds- eller asyltillatelsen og kan forhindre at de kommer seg ut av forhold med misbruk og søker hjelp. Komiteen tar til etterretning de vanskelighetene som enkelte lesbiske og transseksuelle asylsøkere har opplevd på grunn av den snevre definisjonen på kjønnsbasert forfølgelse som relevant asylgrunnlag, slik det er bekreftet av statsparten.

36. Komiteen anmoder statsparten om å:

- (a) Treffe effektive tiltak for å avskaffe diskrimineringen mot kvinner som tilhører etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner, uavhengig av opprinnelsesland, både i samfunnet som sådant og i deres egne miljøer;
- (b) Treffe proaktive tiltak, blant annet ved å utvikle målrettede programmer og strategier, for å øke kunnskapen om og tilgangen til utdanning, helse- og sosialtjenester, rettshjelp, opplæring og sysselsetting blant kvinner som tilhører etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner;
- (c) Følge opp og nøye overvåke effekten av lovgivning og politikk på kvinner som tilhører etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner, med henblikk på å treffe korrigerende tiltak som faktisk oppfyller de behovene disse kvinnene har; og
- (d) Treffe konkrete tiltak for å løse de vanskelighetene som lesbiske og transseksuelle asylsøkere opplever.

Ekteskap og familieforhold

37. Komiteen er bekymret over at statspartens nåværende lovgivning om skifte ved skilsmisse (Ekteskapsloven) ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til de kjønnsbaserte økonomiske forskjellene mellom ektefeller som skyldes tradisjonelle arbeids- og familiemønstre. Disse forskjellene fører ofte til at menns humankapital og inntjeningspotensiale øker, mens kvinner kan oppleve det motsatte, slik at det blant ektefeller i dag ikke er en rettferdig fordeling av de økonomiske følgene av ekteskap og skilsmisse. Konkret er komiteen bekymret over at begrepet felleseie ikke dekker immaterielle eiendeler som pensjonsrettigheter. Komiteen er videre bekymret for at verken lovgivning eller rettspraksis tar opp spørsmålet om fordeling av fremtidig inntjeningssevne eller humankapital for å rette opp mulige kjønnsbaserte økonomiske forskjeller mellom ektefeller. Komiteen hilser velkommen to Høyesterettsdommer i 2011 (HR-2011-1739 og HR-2011-1740), men er bekymret for at kvinner som er samboere fortsatt ikke har noen økonomiske rettigheter og vern når slike forhold går i oppløsning.

38. Komiteen anmoder statsparten om å:

- (a) Sørge for at begrepet felleseie utvides til å omfatte immaterielle eiendeler, herunder pensjonsrettigheter og forsikringsytelser og andre karrieregoder og at felleseiet deles likt uavhengig av hvilket bidrag den enkelte ektefelle har kommet med, og om nødvendig treffer ytterligere juridiske tiltak for å kompensere for ulik fordeling til kvinner i ulønnet arbeid;**
- (b) Forske på de økonomiske konsekvensene av skilsmisse for begge ektefeller, ved å fokusere spesielt på styrkingen av humankapital og inntjeningspotensiale som mannlige ektefeller oppnår gjennom sitt fulltids- og uavbrutte karrieremønster, og inkludere resultatet av denne forskningen i den neste periodiske rapporten; og**
- (c) Treffe de juridiske tiltak som er nødvendige for å garantere kvinner i samboerskap samme økonomiske vern som gifte kvinner, gjennom å anerkjenne deres rettigheter til de eiendeler som akkumuleres under samboerskapet, i tråd med komiteens generelle anbefaling 21 (1994) om likestilling i ekteskap og familieforhold.**

Beijing-erklæringen og handlingsplattformen

39. Komiteen anmoder statsparten innstendig om å utnytte Beijing-erklæringen og handlingsplattformen fullt ut når den skal oppfylle sine forpliktelser i henhold til konvensjonen, fordi disse instrumentene styrker konvensjonens bestemmelser, og pålegger statsparten å inkludere informasjon om dette i sin neste periodiske rapport.

Tusenårsmålene for utvikling

40. Komiteen understreker at en fullstendig og virksom gjennomføring av konvensjonen er nødvendig for å nå tusenårsmålene for utvikling. **Komiteen oppfordrer til å innarbeide kjønnsperspektivet og en uttrykkelig henvisning til bestemmelsene i konvensjonen i alt det arbeidet som gjøres for å nå tusenårsmålene og pålegger statsparten å inkludere informasjon om dette i sin neste periodiske rapport.**

Distribusjon

41. Komiteen pålegger en bred distribusjon av de foreliggende konklusjoner og anbefalinger i Norge for å gjøre befolkningen, statsansatte, politikere, parlamentarikere og kvinne- og menneskerettsorganisasjoner klar over hvilke steg som er tatt for å sikre kvinners likestilling både de jure og de facto og hvilke ytterligere steg som er nødvendige i

så måte. Komiteen pålegger videre statsparten å gjøre lett tilgjengelig for allmenheten, spesielt til kvinne- og menneskerettighetsorganisasjoner, av komiteens generelle anbefalinger, Beijing-erklæringen og handlingsplattformen og utfallet av Generalforsamlingens tjuetredje spesialsesjon om «Kvinner 2000: likestilling mellom kjønnene, utvikling og fred for det tjudeførste århundre».

Ratifikasjon av andre traktater

42. Komiteen noterer seg at Norges tiltredelse til alle de ni overordnede internasjonale menneskerettighetsinstrumentene¹⁹ ville styrke kvinners muligheter til å få oppfylt sine menneskerettigheter og grunnleggende friheter på alle områder i livet. Komiteen oppfordrer derfor Norge til å vurdere ratifikasjon av de traktater som landet ennå ikke er part i, dvs. Den internasjonale konvensjonen om beskyttelse av alle personer mot tvungen forsvinning, Den internasjonale konvensjonen om beskyttelse av rettighetene til alle migrantarbeidere og deres familiemedlemmer og Konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter.

Oppfølging av konklusjonene og anbefalingene

43. Komiteen pålegger statsparten, innen en frist på to år, å legge fram skriftlig informasjon om de tiltak som er truffet for å oppfylle anbefalingene i punkt 24 til 30 ovenfor.

Utarbeidelse av neste rapport

44. Komiteen pålegger statsparten å sikre bred deltakelse fra alle departementer og offentlige organer i utarbeidelsen av den neste rapporten, samt å sørge for samråd med et bredt spekter av kvinne- og menneskerettighetsorganisasjoner i den fasen.

45. Komiteen pålegger statsparten å svare på de bekymringer som er nevnt i de foreliggende konklusjoner og anbefalinger i sin neste periodiske rapport i tråd med konvensjonens artikkel 18. Komiteen inviterer statsparten til å legge fram sin neste periodiske rapport i februar 2016.

46. Komiteen innbyr statsparten til å følge de harmoniserte retningslinjene for rapportering i forbindelse med de internasjonale menneskerettighetstraktatene, herunder retningslinjene om et felles kjernedokument og traktatspesifikke dokumenter, som ble godkjent på det femte interkomité-møtet til organene for menneskerettighetstraktatene i juni 2006 (se HRI/GEN/2/Rev.6). Retningslinjene for den traktatspesifikke rapporteringen, vedtatt på komiteens førtiende møte i januar 2008, skal følges sammen med de harmoniserte rapporteringsretningslinjene for et felles kjernedokument. Til sammen utgjør disse de

¹⁹ Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter; Den internasjonale konvensjonen om

Sivile og politiske rettigheter; Den internasjonale konvensjonen om avskaffelse av alle former for rasediskriminering; Konvensjonen om avskaffelse av diskriminering mot kvinner; Konvensjonen mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff; Konvensjonen om barns rettigheter; Den internasjonale konvensjonen om beskyttelse av rettighetene til alle migrantarbeidere og deres familiemedlemmer; Den internasjonale konvensjonen om beskyttelse av alle personer mot tvungen forsvinning; Konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter.

harmoniserte retningslinjene for rapportering under konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering mot kvinner. Det traktatspesifikke dokumentet skal være begrenset til 40 sider, mens det oppdaterte felles kjernedokumentet ikke skal overstige 80 sider.

Oversikt over hvilke departementer o.a som har ansvar for oppfølging av den enkelte anbefaling finner du her: http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Vedlegg_2.pdf

8. FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner

De stater som er part i denne konvensjon,

som merker seg at De forente nasjoners pakt på ny bekrefter troen på de grunnleggende menneskerettigheter, på det enkelte menneskets verdighet og verdi og på like rettigheter for menn og kvinner,

som merker seg at Verdenserklæringen om menneskerettigheter bekrefter prinsippet om at diskriminering er utillatelig og fastslår at alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter, og at enhver har krav på alle de rettigheter og friheter som er nevnt i erklæringen, uten forskjell av noen art, heller ikke på grunn av kjønn,

som merker seg at partene i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene er forpliktet til å sikre menn og kvinner lik rett til å nyte alle økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile og politiske rettigheter,

som tar i betraktning de internasjonale konvensjoner som er inngått innenfor rammen av De forente nasjoner og særorganisasjonene med sikte på å fremme like rettigheter for menn og kvinner,

som også merker seg de resolusjoner, erklæringer og anbefalinger som De forente nasjoner og særorganisasjonene har vedtatt med sikte på å fremme like rettigheter for menn og kvinner,

som imidlertid er urolige over at kvinner fortsatt er utsatt for betydelig diskriminering, til tross for alle disse ulike instrumentene,

som minner om at diskrimineringen av kvinner bryter med prinsippene om like rettigheter og respekt for menneskeverdet, hindrer kvinner i å delta på lik linje med menn i det politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle liv i sine land, er til hinder for økt velferd i samfunn og familie og gjør det vanskeligere for kvinner å utnytte alle sine muligheter, i tjeneste for sitt land og menneskeheten,

som er urolige over det faktum at kvinner i fattige forhold har minimal tilgang til mat, helsetjenester, utdanning, opplæring og sysselsetting, og til å få ivarettatt andre behov,

som er overbevist om at innføringen av den nye økonomiske verdensordning basert på likhet og rettferd i betydelig grad vil bidra til å fremme likestillingen mellom menn og kvinner,

som understreker at det er helt nødvendig å avskaffe apartheid, alle former for rasisme, rasediskriminering, kolonialisme, ny-kolonialisme, aggresjon, fremmed okkupasjon og herredømme og innblanding i staters indre anliggender, for at menn og kvinner skal kunne nyte sine rettigheter fullt ut,

som bekrefter at en styrking av internasjonal fred og sikkerhet, internasjonal avspenning, gjensidig samarbeid mellom alle stater, uavhengig av deres sosiale og økonomiske systemer, generell og fullstendig nedrustning, særlig kjernefysisk nedrustning under streng og effektiv internasjonal kontroll, stadfestelse av prinsippene om rettferd, likhet og gjensidig nytte i forholdet landene imellom, samt virkeliggjøring av retten til selvbestemmelse og uavhengighet for folk som lever under fremmed og koloniale herredømme og utenlandsk okkupasjon, såvel som respekt for nasjonal suverenitet og territoriell integritet, vil fremme sosial framgang og utvikling, og vil som en følge av dette bidra til full likestilling mellom menn og kvinner,

som er overbevist om at en fullstendig og gjennomgripende utvikling av et land, verdens velferd og fredens sak krever at kvinner deltar maksimalt på alle områder, på lik linje med menn.

som er oppmerksom på kvinnens viktige bidrag til familiens velferd og til samfunnets utvikling, noe som hittil ikke har vært fullt ut anerkjent, morsrollens sosiale betydning og begge foreldres rolle i familien og i oppfostringen av barna, og er klar over at kvinnens rolle i forplantningen ikke bør gi grunnlag for diskriminering, og at oppfostringsansvaret for barn må deles mellom menn og kvinner og samfunnet for øvrig,

som er oppmerksom på at den tradisjonelle manns- og kvinnerollen i samfunn og familie må endres for å oppnå full likestilling mellom menn og kvinner,

som er fast bestemt på å gjennomføre de prinsipper som er nedfelt i erklæringen om avskaffelse av diskriminering av kvinner, og for det formål å vedta de tiltak som er nødvendige for å kunne avskaffe alle former for og utslag av slik diskriminering,

er enige om følgende:

Del I

Artikkel 1.

I denne konvensjon menes med uttrykket « diskriminering av kvinner », enhver forskjellsbehandling, utestengning eller begrensning på grunnlag av kjønn som har som virkning eller formål å oppheve eller svekke anerkjennelsen, nytelsen eller utøvelsen av kvinners menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile eller ethvert annet område, uavhengig av sivilstatus og med likestilling mellom menn og kvinner som utgangspunkt.

Artikkel 2.

Konvensjonspartene fordømmer alle former for kvinneskandiskriminering og er enige om å føre en politikk, uten opphold og med alle egnede midler, som tar sikte på å avskaffe alle former for kvinneskandiskriminering, og for dette formål forplikter de seg til:

- a) å nedfelle prinsippet om likestilling mellom menn og kvinner i sin forfatning eller annen egnet lovgivning dersom dette ennå ikke er gjort, og å sikre at dette prinsippet blir gjennomført i praksis, ved lovgivning eller på annen hensiktsmessig måte,
- b) å vedta egnede tiltak, i lovs form eller på annen måte, herunder sanksjoner når det er nødvendig, som forbyr all diskriminering av kvinner,
- c) å innføre et rettsvern for kvinners rettigheter på lik linje med menns, og å sikre kvinner effektiv beskyttelse, via kompetente nasjonale domstoler og andre offentlige institusjoner, mot enhver diskriminerende handling,
- d) å avstå fra alle handlinger og all praksis som diskriminerer kvinner, og å sørge for at offentlige myndigheter og offentlige institusjoner handler i tråd med denne forpliktelse,
- e) å treffe alle tiltak som er nødvendige for å hindre at personer, organisasjoner eller foretak diskriminerer kvinner,
- f) å treffe alle tiltak som er nødvendige, også i lovs form, for å endre eller oppheve eksisterende lover, forskrifter, sedvane og praksis som innebærer diskriminering av kvinner,
- g) å oppheve alle nasjonale straffebestemmelser som innebærer diskriminering av kvinner.

Artikkel 3.

Konvensjonspartene skal på alle områder, særlig på det politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle området, treffe alle tiltak som er nødvendige, også i lovs form, for å sikre kvinnene fulle utviklingsmuligheter og framgang, med garanti for å kunne utøve og nyte menneskerettighetene og de grunnleggende friheter på lik linje med menn.

Artikkel 4.

1. Dersom konvensjonspartene vedtar midlertidige særtiltak som tar sikte på å fremme faktisk likestilling mellom menn og kvinner, skal det ikke anses som en diskriminerende handling etter denne konvensjon, men skal ikke på noen måte føre til at det opprettholdes ulike eller atskilte standarder; disse tiltakene skal opphøre når målene om like muligheter og lik behandling er nådd.
2. Dersom konvensjonspartene vedtar særlige tiltak, herunder de tiltak som er omhandlet i denne konvensjon, for å gi vern i forbindelse med svangerskap og fødsel, skal dette ikke anses som en diskriminerende handling.

Artikkel 5.

Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige

- a) for å endre menns og kvinners sosiale og kulturelle atferdsmønstre, med sikte på å avskaffe fordommer og hevdvunnen og all annen praksis som bygger på stereotype manns- og kvinneroller, eller på forestillingen om at et av kjønnene er det andre underlegent eller overlegent,

- b) for å sikre at familieoppdragelsen gir en riktig forståelse av moderskapet som en samfunnsoppgave, og en erkjennelse av at menn og kvinner har et felles ansvar for oppfostringen og utviklingen av sine barn, forutsatt at hensynet til barna alltid kommer i første rekke.

Artikkel 6.

Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige, også i lovs form, for å bekjempe alle former for handel med kvinner og utnyttelse av kvinner gjennom prostitusjon.

Del II

Artikkel 7.

Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner i landets politiske og offentlige liv, og skal særlig sikre kvinnene retten til, på lik linje med menn,

- a) å stemme ved alle valg og offentlige folkeavstemninger, og kunne stille til valg til alle folkevalgte organer,
- b) å delta i utformingen og gjennomføringen av offentlig politikk, og å inneha offentlige stillinger og utføre alle offentlige oppgaver på alle nivåer i forvaltningen,
- c) å delta i frivillige organisasjoner og foreninger som er opptatt av landets offentlige og politiske liv.

Artikkel 8.

Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å sikre kvinner muligheten til å representere sine regjeringer på internasjonalt nivå og delta i arbeidet i internasjonale organisasjoner, på lik linje med menn og uten noen diskriminering.

Artikkel 9.

1. Konvensjonspartene skal gi kvinner de samme rettigheter som menn til å erverve, endre eller beholde statsborgerskap. De skal især sikre at verken ekteskap med en utlending, eller ektemannens skifte av statsborgerskap under ekteskapet, automatisk skal endre kvinnens statsborgerskap, gjøre henne statsløs eller påtvinge henne ektemannens statsborgerskap.
2. Konvensjonspartene skal gi kvinnene de samme rettigheter som menn med hensyn til deres barns statsborgerskap.

Del III

Artikkel 10.

Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner slik at de kan sikres den samme rett til utdanning som menn, og særlig for å sikre, på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner:

- a) de samme vilkår med hensyn til karriere- og yrkesveiledning, adgang til studier og

oppnåelse av vitnemål i alle typer utdanningsinstitusjoner, både på landsbygda og i byene; denne likestillingen skal sikres i førskole, allmennutdanning, teknisk opplæring, yrkesrettet opplæring, høyere teknisk utdanning og i alle andre typer yrkeskompetansegivende opplæring,

- b) adgang til de samme læreplaner og fagplaner, til de samme eksamener, til undervisningspersonale med det samme faglige nivå og til skolelokaler og undervisningsutstyr av samme kvalitet,
- c) avskaffelse av alle stereotype forestillinger om manns- og kvinneroller på alle nivåer i opplæringen i alle typer undervisning, ved å oppmuntre til fellesundervisning og andre undervisningsformer som kan bidra til å nå dette målet, og særlig ved å revidere lærebøker og undervisningsplaner og tilpasse undervisningsmetodene,
- d) de samme muligheter til å få tildelt stipend og andre relevante tilskuddsordninger,
- e) de samme muligheter til å delta i etter- og videreutdanningsprogrammer, herunder alfabetisering av voksne og funksjonell alfabetisering, spesielt med sikte på å redusere utdanningsgapet mellom menn og kvinner så raskt som mulig,
- f) lavere frafallsprosent for kvinnelige studenter/elever og tilrettelegging av oppfølgingsprogrammer for jenter og kvinner som har sluttet for tidlig på skolen,
- g) de samme muligheter til å delta aktivt i idrett og fysisk fostring,
- h) tilgang til opplysningsmateriell som kan bidra til å sikre familiens helse og velvære, herunder informasjon og rådgivning om familieplanlegging.

Artikkel 11.

1. Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner i arbeidslivet, for å sikre de samme rettigheter, på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner, særlig:

- a) retten til arbeid, som en umistelig rettighet for alle mennesker,
- b) retten til de samme sysselsettingsmuligheter, herunder bruk av de samme utvelgelseskriterier ved ansettelse,
- c) retten til fritt valg av yrke og arbeid, retten til forfremmelse, jobbsikkerhet og alle ytelser og vilkår knyttet til arbeidet, samt retten til yrkesopplæring og omskolering, herunder lærlingavtale, videregående yrkesrettet utdanning og livslang læring,
- d) retten til lik lønn, ytelser inkludert, og til lik behandling for arbeid av lik verdi, såvel som lik behandling når kvaliteten på arbeidet skal vurderes,
- e) retten til trygd, særlig i forbindelse med pensjonering, arbeidsledighet, sykdom, uførhet, alder og andre grunner til manglende arbeidsevne, samt retten til ferie med lønn,
- f) retten til vern om sikkerhet og helse på arbeidsplassen, herunder trygging av forplantningsfunksjonen.

2. Med sikte på å hindre at kvinner diskrimineres på grunn av ekteskap, svangerskap og fødsel, og for å sikre dem en reell rett til arbeid, skal konvensjonspartene treffe de tiltak som er nødvendige for

- a) å nedlegge forbud, belagt med sanksjoner, mot oppsigelse på grunn av svangerskap eller fødselspermisjon, og diskriminering i oppsigelsessaker på grunnlag av sivilstand,
- b) å innføre fødselspermisjon med lønn, eller tilsvarende sosiale ytelser, uten at dette fører til tap av tidligere stilling, ansiennitet eller sosiale goder,
- c) å oppmuntre til nødvendige sosiale støtteordninger som gjør det mulig for foreldre å kombinere sine familieforpliktelser med yrkesutøvelse og deltakelse i det offentlige liv, særlig ved å arbeide for at det opprettes og bygges ut et nett av ordninger for barnetilsyn,
- d) å gi kvinner et særskilt vern under svangerskapet i yrker som har vist seg å være til skade for dem.

3. Lovbestemmelser som gir kvinner vern på områder omhandlet i denne artikkel, skal gjennomgås jevnlig på bakgrunn av vitenskapelig og teknologisk viten, og skal endres, oppheves eller utvides etter behov.

Artikkel 12.

1. Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner på helseområdet, for å sikre tilgang til helsetjenester, herunder hjelp til familieplanlegging, på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner.

2. Uten hensyn til bestemmelsene i nr. 1 i denne artikkel skal konvensjonspartene sørge for at kvinner får et hensiktsmessig, og om nødvendig gratis, tjenestetilbud i forbindelse med svangerskap, fødsel og barsel, samt tilfredsstillende ernæring under svangerskap og amming.

Artikkel 13.

Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner på andre økonomiske og sosiale områder, for å sikre de samme rettigheter, på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner, særlig:

- a) retten til familieytelser,
- b) retten til banklån, pantelån og andre former for kreditt,
- c) retten til å delta i fritidsaktiviteter, idrett og alle deler av kulturlivet.

Artikkel 14.

1. Konvensjonspartene skal ta i betraktning at kvinner på landsbygda møter spesielle problemer, og at de funksjoner disse kvinner fyller, er viktige for at familiene skal overleve økonomisk, også på grunn av arbeidet de utfører på områder utenom pengeøkonomien, og de skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å sikre at bestemmelsene i denne konvensjon kommer til anvendelse for kvinner på landsbygda.

2. Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner på landsbygda, slik at de kan delta i og dra nytte av utviklingen på landsbygda, med likestilling mellom menn og kvinner som utgangspunkt, og de skal særlig sikre disse kvinner retten til:

- a) å være med på å utforme og gjennomføre utviklingsplaner på alle trinn,
- b) å få tilgang til tilfredsstillende helsetjenester, herunder informasjon, rådgivning og tjenester i forbindelse med familieplanlegging,
- c) å dra direkte nytte av trygdeordninger,
- d) å få alle typer formell og uformell opplæring og utdanning, herunder funksjonell alfabetisering, samt blant annet å nyttiggjøre seg ulike studie- og opplæringstilbud i lokalmiljøet med sikte på å øke sin faglige kompetanse,
- e) å opprette selvhjelpsgrupper og kooperativer med sikte på å få de samme økonomiske muligheter, gjennom lønnsarbeid eller egen næring,
- f) å delta i alle aktiviteter i lokalmiljøet,
- g) å få tilgang til landbrukskreditter og landbrukslån, markedsføringsmuligheter, egnet teknologi og lik behandling i forbindelse med reformer innenfor landbruk, jordbruk og bosetting,
- h) å nyte godt av tilfredsstillende levekår, særlig med hensyn til bolig, sanitære forhold, elektrisitets- og vannforsyning, transport og kommunikasjoner.

Del IV

Artikkel 15.

- 1. Konvensjonspartene skal stille menn og kvinner likt i forhold til loven.
- 2. Konvensjonspartene skal i sivile saker gi kvinner den samme rettslige handleevne som menn, og de samme muligheter til å utøve denne evnen. De skal især gi kvinner de samme rettigheter til å inngå avtaler og forvalte eiendom, og skal behandle dem likt på alle trinn i rettergangen.
- 3. Konvensjonspartene er enige om at alle avtaler og alle andre privatretslige dokumenter av enhver art hvis rettsvirkning tar sikte på å begrense kvinners rettslige handleevne, skal anses som ugyldige.
- 4. Konvensjonspartene skal gi menn og kvinner de samme rettigheter i forhold til lovverk om personers bevegelsesfrihet og friheten til å velge bosted og bopel.

Artikkel 16.

- 1. Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner i alle saker som gjelder ekteskap og familieforhold og skal, med likestilling mellom menn og kvinner som utgangspunkt, især sikre
 - a) den samme retten til å inngå ekteskap,

- b) den samme retten til fritt å velge ektefelle og å inngå ekteskap bare når det skjer på fritt grunnlag og med fullt samtykke,
 - c) de samme rettigheter og det samme ansvar i ekteskapet og ved ekteskapsoppløsning,
 - d) de samme rettigheter og det samme ansvar som foreldre i spørsmål som gjelder barna, uavhengig av sivilstand; hensynet til barna skal i alle tilfeller komme i første rekke,
 - e) de samme rettigheter til på fritt grunnlag å treffe en ansvarlig beslutning om antall barn og avstand mellom barnefødsler, og å ha tilgang til opplysning, opplæring og midler som setter dem i stand til å utøve disse rettighetene,
 - f) de samme rettigheter og det samme ansvar i forbindelse med vergemål, formynderskap, omsorg for og adopsjon av barn, eller liknende institutter når disse begreper finnes i intern lovgivning; hensynet til barna skal i alle tilfeller komme i første rekke,
 - g) de samme personlige rettigheter som ektefeller, herunder retten til å velge familienavn, yrke og stilling,
 - h) de samme rettigheter for begge ektefeller hva angår å inneha, erverve, styre, forvalte, nyte godt av og råde over eiendom, enten det er vederlagsfritt eller mot betaling.
2. Barns forlovelse og ekteskapsinngåelse skal ikke ha noen rettsvirkning, og alle nødvendige tiltak, også i lovs form, skal treffes med sikte på å fastsette en minstealder for inngåelse av ekteskap og for å gjøre registrering av ekteskap i et offisielt register obligatorisk.

Del V

Artikkel 17.

1. For å kunne vurdere den framgang som finner sted i gjennomføringen av denne konvensjon, skal det opprettes en komité for avskaffelse av diskriminering av kvinner (heretter kalt komiteen), som skal bestå av atten eksperter på tidspunktet da konvensjonen trer i kraft, og av tjueetre eksperter etter at den trettifemte konvensjonspart har ratifisert eller tiltrådt konvensjonen, alle med godt omdømme og stor kompetanse på det område som hører under denne konvensjon. Konvensjonspartene skal velge ekspertene blant sine statsborgere, og de skal fungere i personlig egenskap, samtidig som det tas hensyn til en rettfærdig geografisk fordeling, og til at de ulike kulturer og de viktigste rettsystemer blir representert.
2. Komiteens medlemmer skal velges ved hemmelig avstemning, fra en liste over personer som konvensjonspartene har utpekt. Hver konvensjonspart kan utpeke én person blant sine egne statsborgere.
3. Det første valget skal holdes seks måneder etter at denne konvensjon er trådt i kraft. Minst tre måneder før et valg finner sted, skal De forente nasjoners generalsekretær henvende seg skriftlig til konvensjonspartene og oppfordre dem til å presentere sine utpekte kandidater innen to måneder. Generalsekretæren skal sette opp en liste i alfabetisk rekkefølge over alle personer som er utpekt på denne måten, med angivelse av hvilke konvensjonsparter som har utpekt dem, og skal oversende den til konvensjonspartene.

4. Komiteens medlemmer skal velges på et møte mellom konvensjonspartene som er sammenkalt av Generalsekretæren, ved De forente nasjoners sete. På dette møtet, som er beslutningsdyktig når to tredjedeler av konvensjonspartene er til stede, er de kandidater valgt som får flest stemmer og et absolutt flertall av stemmene fra de representanter for konvensjonspartene som er til stede og avgir stemme.
5. Komiteens medlemmer skal velges for en periode på fire år. For ni av medlemmene som blir valgt ved det første valget, skal imidlertid mandatet utløpe etter to år; umiddelbart etter det første valget skal navnene på disse ni medlemmene bestemmes ved loddtrekning foretatt av komiteens leder,
6. Valget av de fem nye medlemmene av komiteen skal gjennomføres i samsvar med bestemmelsene i nr. 2, 3 og 4 i denne artikkel, etter at den trettifemte ratifikasjon eller tiltredelse har funnet sted. Mandatet for to av de nye medlemmene som da blir valgt, skal utløpe etter to år, og navnene på disse to medlemmene bestemmes ved loddtrekning foretatt av komiteens leder.
7. For å fylle plasser som blir ledige utenom tur, skal den konvensjonspart hvis ekspert ikke lenger utfører sine oppgaver som komitémedlem, oppnevne en annen ekspert blant sine statsborgere, med forbehold om komiteens godkjenning.
8. Medlemmene av komiteen skal, med Generalforsamlingens godkjenning, motta en godtgjørelse fra De forente nasjoner, på de vilkår og på den måte som Generalforsamlingen bestemmer, idet det tas hensyn til betydningen av de oppgaver som er tillagt komiteen.
9. De forente nasjoners generalsekretær skal sørge for det personale og de hjelpemidler som må til for at komiteen effektivt skal kunne utføre sine oppgaver etter denne konvensjon.

Artikkel 18.

1. Konvensjonspartene forplikter seg til å forelegge en rapport for De forente nasjoners generalsekretær, med sikte på gjennomgang i komiteen, om de lovgivningsmessige, rettslige, administrative eller andre tiltak som de har vedtatt til gjennomføring av bestemmelsene i denne konvensjon, og om den framgang som har funnet sted i denne forbindelse,
 - a) innen ett år etter at konvensjonen er trådt i kraft for vedkommende stat,
 - b) deretter minst hvert fjerde år, og for øvrig på anmodning fra komiteen.
2. I rapportene kan det angis hvilke faktorer og vanskeligheter som er av betydning for i hvilken grad forpliktelsene etter denne konvensjon er oppfylt.

Artikkel 19.

1. Komiteen skal selv vedta sin forretningsorden.
2. Komiteen skal velge sine tillitsmenn for en periode på to år.

Artikkel 20.

1. Komiteen skal vanligvis komme sammen i høyst to uker hvert år for å gjennomgå rapporter som er forelagt den i samsvar med artikkel 18 i denne konvensjon.

2. Komiteens møter skal vanligvis holdes ved De forente nasjoners sete eller på et annet egnet sted som komiteen bestemmer.

Artikkel 21.

1. Komiteen skal hvert år gi De forente nasjoners generalforsamling, via Det økonomiske og sosiale råd, en rapport om sin virksomhet, og den kan legge fram forslag og generelle anbefalinger på grunnlag av gjennomgang av rapporter og opplysninger som er mottatt fra konvensjonspartene. Slike forslag og generelle anbefalinger skal inntas i komiteens rapport, sammen med eventuelle kommentarer fra konvensjonspartene.

2. De forente nasjoners generalsekretær skal oversende komiteens rapporter til Kvinnekommisjonen, til orientering.

Artikkel 22.

Særorganisasjonene skal ha rett til å være representert når gjennomføringen av de bestemmelser i denne konvensjon som faller inn under deres virkefelt, blir gjennomgått. Komiteen kan oppfordre særorganisasjonene til å legge fram rapporter om gjennomføringen av konvensjonen på områder som faller inn under deres virkefelt.

Artikkel 23.

Ingen bestemmelse i denne konvensjon skal berøre bestemmelser som i større grad kan bidra til å oppnå likestilling mellom menn og kvinner, og som kan inngå i:

- a) en konvensjonsparts lovgivning, eller
- b) i en annen internasjonal konvensjon, traktat eller avtale som er i kraft for vedkommende stat.

Artikkel 24.

Konvensjonspartene forplikter seg til å vedta på nasjonalt nivå alle tiltak som er nødvendige for at de rettigheter som er nedfelt i denne konvensjon, skal kunne virkeliggjøres fullt ut.

Artikkel 25.

- 1. Denne konvensjon skal være åpen for undertegning av alle stater.
- 2. De forente nasjoners generalsekretær utpekes til depositar for denne konvensjon.
- 3. Denne konvensjon skal ratifiseres. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.
- 4. Denne konvensjon skal være åpen for tiltredelse av alle stater. Tiltredelse skal skje ved deponering av et tiltredelsesdokument hos De forente nasjoners generalsekretær.

Artikkel 26.

- 1. Enhver konvensjonspart kan på ethvert tidspunkt anmode om endringer i denne konvensjon ved skriftlig underretning til De forente nasjoners generalsekretær.

2. De forente nasjoners generalforsamling skal treffe beslutning om hvilke tiltak som eventuelt skal treffes i forbindelse med en slik anmodning.

Artikkel 27.

1. Denne konvensjon skal tre i kraft den trettiende dagen etter den dag det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokumentet er deponert hos De forente nasjoners generalsekretær.
2. For hver stat som ratifiserer denne konvensjon eller tiltrer den etter at det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokumentet er deponert, skal konvensjonen tre i kraft den trettiende dagen etter den dag vedkommende stats ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert.

Artikkel 28.

1. De forente nasjoners generalsekretær skal motta tekstene til de forbehold som statene har tatt på ratifikasjons- eller tiltredelsestidspunktet, og oversende dem til alle stater.
2. Det kan ikke tas forbehold som er uforenlig med denne konvensjons formål og mål.
3. Forbehold kan på ethvert tidspunkt trekkes tilbake ved underretning til De forente nasjoners generalsekretær, som så skal informere alle stater om dette. Underretningen får virkning fra den dag den er mottatt.

Artikkel 29.

1. En tvist mellom to eller flere konvensjonsparter om fortolkningen eller anvendelsen av denne konvensjon som ikke løses ved forhandlinger, skal på anmodning fra en av dem henvises til voldgift. Dersom partene ikke blir enige om organiseringen av voldgiften innen seks måneder fra datoen for anmodning om voldgift, kan hver av partene henvise tvisten til Den internasjonale domstol ved stevning i samsvar med Domstolens vedtekter.
2. Hver konvensjonspart kan når den undertegner eller ratifiserer denne konvensjon, eller når den tiltrer konvensjonen, erklære at den ikke anser seg bundet av nr. 1 i denne artikkel. De øvrige konvensjonsparter skal ikke være bundet av nr. 1 i forhold til en konvensjonspart som har tatt et slikt forbehold.
3. En konvensjonspart som har tatt et forbehold i samsvar med nr. 2 i denne artikkel, kan på ethvert tidspunkt trekke forbeholdet tilbake ved underretning til De forente nasjoners generalsekretær.

Artikkel 30.

1. Denne konvensjon, hvis arabiske, engelske, franske, kinesiske, russiske og spanske tekst har samme gyldighet, skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Som en bekreftelse på dette har de nedenstående, som er gitt behørig fullmakt til det, undertegnet denne konvensjon.

9. Valgfri protokoll til FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (norsk oversettelse)

De stater som er parter i denne protokoll,

merker seg at FN-pakten bekrefter troen på de grunnleggende menneskerettigheter, på menneskets verdighet og verdi og på like rettigheter for menn og kvinner,

merker seg at Verdenserklæringen om menneskerettighetene (Res 217 A (III)) kunngjør at alle mennesker er født frie og like hva angår verdighet og rettigheter og at enhver er berettiget til alle de rettigheter og friheter som er nedfelt i erklæringen, uten noen som helst forskjell, heller ikke forskjell på grunnlag av kjønn,

minner om at de internasjonale pakter om menneskerettigheter (Res 2200 A (XXI)) og andre internasjonale menneskerettsinstrumenter forbyr diskriminering på grunnlag av kjønn,

minner også om Konvensjonen om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (« Konvensjonen »), der statene som er parter i den fordømmer diskriminering mot kvinner i alle dens former og er enige om uten opphold å ta alle tjenlige midler i bruk i en politikk for å avskaffe diskriminering mot kvinner,

bekrefter på ny sin vilje til å sikre kvinner den fulle og likeverdige utøvelse av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter og til å treffe effektive tiltak for å hindre brudd på disse rettighetene og frihetene,

er blitt enige om følgende:

Artikkel 1.

En stat som er part i denne protokoll (« statspart ») anerkjenner at Komiteen for avskaffelse av diskriminering mot kvinner (« komiteen ») har kompetanse til å motta og behandle henvendelser fremsatt i samsvar med artikkel 2.

Artikkel 2.

Henvendelser kan fremsettes av eller på vegne av enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner, under en statsparts jurisdiksjon, som hevder å være offer for brudd av statsparten på noen av rettighetene nevnt i Konvensjonen. Dersom en henvendelse er fremsatt på vegne av enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner, skal dette skje med deres samtykke med mindre representanten kan rettferdiggjøre at hun handler på deres vegne uten slikt samtykke.

Artikkel 3.

Henvendelser skal være skriftlige og de skal ikke være anonyme. Ingen henvendelse skal mottas av komiteen dersom den gjelder en statspart i Konvensjonen som ikke er part i denne protokoll.

Artikkel 4.

1. Komiteen skal ikke behandle en henvendelse uten å ha forsikret seg om at alle tilgjengelige nasjonale rettsmidler er uttømt med mindre anvendelse av slike rettsmidler tar urimelig lang tid eller det er usannsynlig at de vil medføre effektiv hjelp.
2. Komiteen skal avvise en henvendelse når:
 - a) Samme sak allerede er undersøkt av komiteen eller har vært eller er gjenstand for annen internasjonal undersøkelse eller avgjørelse,
 - b) Den er uforenlig med bestemmelsene i Konvensjonen,
 - c) Den er åpenbart grunnløs eller ikke tilstrekkelig underbygget,
 - d) Den er en misbruk av retten til å fremsette henvendelser,
 - e) De faktiske forhold som er gjenstand for henvendelsen inntraff før ikrafttredelsen av denne protokoll for vedkommende statspart, med mindre forholdene fortsatte etter denne dato.

Artikkel 5.

1. Komiteen kan når som helst etter at den har mottatt en henvendelse og før den har truffet noen beslutning om sakens gjenstand, oversende til vedkommende statspart til umiddelbar vurdering en anmodning om at statsparten treffer slike midlertidige tiltak som måtte være nødvendige for å unngå mulig ubotelig skade på offeret eller ofrene for den påståtte krenkelsen.
2. Når komiteen utøver sitt skjønn under nr. 1, innebærer ikke dette noen avgjørelse av hvorvidt henvendelsen er tatt til behandling eller om sakens gjenstand.

Artikkel 6.

1. Med mindre komiteen avviser en henvendelse uten å henvise til vedkommende statspart, og under forutsetning av at enkeltpersonen eller enkeltpersonene samtykker i at deres identitet bekjentgjøres overfor statsparten, skal komiteen konfidensielt gjøre vedkommende statspart oppmerksom på enhver henvendelse fremsatt i henhold til denne protokoll.
2. Innen seks måneder skal vedkommende statspart avgi til komiteen sine skriftlige forklaringer eller erklæringer som klargjør saken og det eventuelle opprettende tiltaket som denne statsparten har truffet.

Artikkel 7.

1. Komiteen skal behandle henvendelser fremsatt i henhold til denne protokoll i lys av alle opplysninger som er gjort tilgjengelige for den av eller på vegne av enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner og av vedkommende statspart, så sant disse opplysningene blir oversendt de berørte parter.
2. Komiteen skal møte for lukkede dører når den behandler henvendelser etter denne protokoll.

3. Etter å ha behandlet en henvendelse skal komiteen underrette de berørte parter om sine synspunkter på henvendelsen sammen med eventuelle anbefalinger.
4. Statsparten skal ta tilbørlig hensyn til komiteens synspunkter, sammen med dens eventuelle anbefalinger, og skal innen seks måneder avgi et skriftlig svar til komiteen, herunder gi opplysninger om ethvert tiltak som er truffet i lys av komiteens synspunkter og anbefalinger.
5. Komiteen kan be statsparten om å avgi ytterligere opplysninger om ethvert tiltak statsparten har truffet som svar på komiteens eventuelle synspunkter eller anbefalinger, herunder slik komiteen finner det passende, i statspartens periodiske rapporter i henhold til Konvensjonens artikkel 18.

Artikkel 8.

1. Dersom komiteen mottar pålitelig informasjon som indikerer at en statspart alvorlig eller systematisk krenker rettighetene omhandlet i Konvensjonen, skal komiteen anmode statsparten om å samarbeide i granskningen av informasjonen og i den hensikt avgi sine merknader til denne informasjonen.
2. Etter å ha tatt hensyn til eventuelle merknader som kan være avgitt av vedkommende statspart samt enhver annen pålitelig opplysning som den har, kan komiteen utpeke ett eller flere av sine medlemmer til å foreta en undersøkelse og raskt rapportere tilbake til komiteen. Der det er nødvendig, og med statspartens samtykke, kan undersøkelsen omfatte et besøk på dens territorium.
3. Etter å ha gransket resultatene av en slik undersøkelse, skal komiteen oversende disse resultatene til vedkommende statspart sammen med eventuelle kommentarer og anbefalinger.
4. Innen seks måneder etter å ha mottatt resultatene, kommentarene og anbefalingene oversendt fra komiteen, skal vedkommende statspart legge fram sine merknader for komiteen.
5. En slik undersøkelse skal foretas konfidensielt og statspartens samarbeid skal søkes på alle trinn i prosessen.

Artikkel 9.

1. Komiteen kan be vedkommende statspart om å inkludere detaljer om eventuelle tiltak som er truffet som svar på en undersøkelse som er foretatt under denne protokolls artikkel 8 i sin rapport avgitt i henhold til Konvensjonens artikkel 18.
2. Komiteen kan, om nødvendig, ved utløpet av perioden på seks måneder nevnt i artikkel 8 nr. 4, be vedkommende statspart om å opplyse om hvilke tiltak som er truffet som svar på en slik undersøkelse.

Artikkel 10.

1. Enhver statspart kan, på tidspunktet for undertegning eller ratifikasjon av denne protokoll eller ved tiltrådelse til denne, erklære at den ikke anerkjenner komiteens kompetanse etter artikkel 8 og 9.
2. Enhver statspart som har avgitt erklæring i samsvar med denne artikkels nr. 1 kan på ethvert tidspunkt trekke tilbake denne erklæringen gjennom meddelelse til Generalsekretæren.

Artikkel 11.

En statspart skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at enkeltpersoner under dens jurisdiksjon ikke utsettes for mishandling eller trusler som følge av kontakt med komiteen i henhold til denne protokoll.

Artikkel 12.

Komiteen skal ta med et sammendrag av dens aktiviteter i henhold til denne protokoll i sin årlige rapport avgitt etter Konvensjonens artikkel 21.

Artikkel 13.

Enhver statspart påtar seg å gjøre allment kjent og skape oppmerksomhet omkring Konvensjonen og denne protokoll og lette tilgangen til opplysninger om komiteens synspunkter og anbefalinger, særlig i saker som vedrører vedkommende statspart.

Artikkel 14.

Komiteen skal utarbeide sin egen forretningsorden som skal følges når den utøver oppgavene som den er tillagt i henhold til denne protokoll.

Artikkel 15.

1. Denne protokoll skal være åpen for undertegning av enhver stat som har undertegnet, ratifisert eller tiltrådt Konvensjonen.
2. Denne protokoll skal kunne ratifiseres av enhver stat som har ratifisert eller tiltrådt Konvensjonen. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.
3. Denne protokoll er åpen for tiltrådelse av enhver stat som har ratifisert eller tiltrådt Konvensjonen.
- 4) Tiltrådelse skjer ved deponering av tiltrædelsesdokument hos De Forente Nasjoners Generalsekretær.

Artikkel 16.

1. Denne protokoll skal tre i kraft tre måneder etter at De Forente Nasjoners Generalsekretær har mottatt det tiende ratifikasjons- eller tiltrædelsesdokument.

2. For enhver stat som ratifiserer eller tiltrer denne protokoll etter at den er trådt i kraft, skal protokollen tre i kraft tre måneder etter datoen for deponering av dens eget ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 17.

Ingen forbehold til denne protokoll skal være tillatt.

Artikkel 18.

1. Enhver statspart kan foreslå endringer i denne protokoll og sende dem til De Forente Nasjoners Generalsekretær. Generalsekretæren skal deretter oversende endringsforslagene til statspartene med anmodning om å meddele henne/ham om de ønsker at statspartene skal sammenkalles til en konferanse for å behandle og stemme over forslagene. Dersom minst en tredel av statspartene ønsker det, skal Generalsekretæren sammenkalle til en slik konferanse i De Forente Nasjoners regi. Endringsforslag som vedtas av et flertall av statspartene som er til stede på konferansen og avgir stemme skal forelegges De Forente Nasjoners Generalforsamling til godkjenning.
2. Endringer trer i kraft når de er blitt godkjent av De Forente Nasjoners Generalforsamling og godkjent av et flertall på to tredeler av statspartene til denne protokoll i overensstemmelse med deres konstitusjonelle prosedyrer.
3. Når endringer trer i kraft, er de bindende for de statsparter som har vedtatt dem, mens de øvrige statsparter fortsatt skal være bundet av bestemmelsene i denne protokoll og av eventuelle tidligere endringer som de har godkjent.

Artikkel 19.

1. Enhver statspart kan når som helst si opp denne protokoll ved skriftlig meddelelse til De Forente Nasjoners Generalsekretær. Oppsigelsen trer i kraft seks måneder etter den dag Generalsekretæren mottok meddelelsen.
2. Oppsigelsen er uten virkning på den fortsatte anvendelse av bestemmelsene i denne protokoll overfor enhver henvendelse som er fremsatt i henhold til artikkel 2 eller enhver undersøkelse innledet i henhold til artikkel 8 før oppsigelsen trer i kraft.

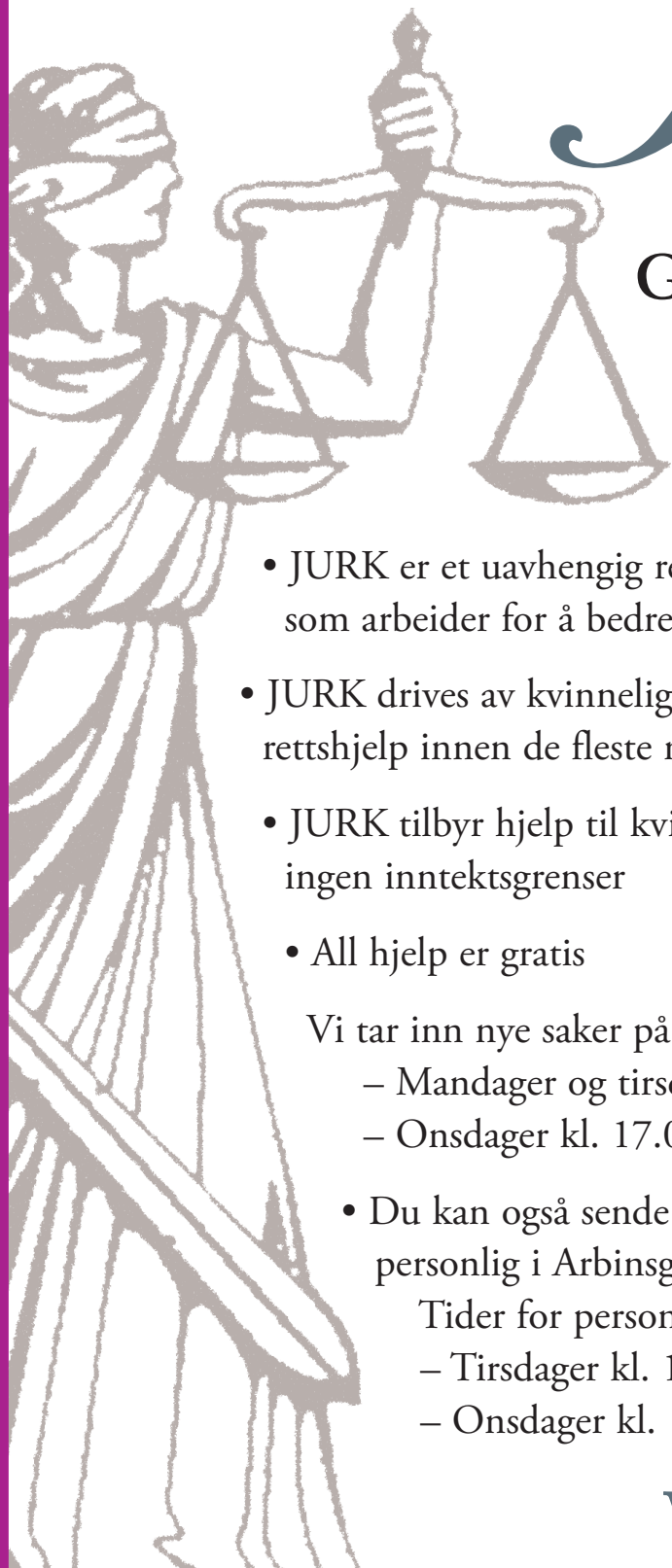
Artikkel 20.

De Forente Nasjoners Generalsekretær skal underrette alle stater om:

- a) undertegninger, ratifikasjoner og tiltredelser til denne protokoll,
- b) datoen for denne protokolls ikrafttredelse og for ikrafttredelsen av enhver endring i henhold til artikkel 18,
- c) enhver oppsigelse i henhold til artikkel 19.

Artikkel 21.

1. Denne protokoll, hvis arabiske, kinesiske, engelske, franske, russiske og spanske tekst har samme gyldighet, skal deponeres i De Forente Nasjoners arkiv.
 2. De Forente Nasjoners Generalsekretær skal sende bekreftede kopier av denne protokoll til alle stater som er referert til i Konvensjonens artikkel 25.
-

Jurk

JURIDISK RÅDGIVNING
FOR KVINNER

GRATIS, JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

- JURK er et uavhengig rettshjelps- og likestillingstiltak som arbeider for å bedre kvinners rettsstilling
- JURK drives av kvinnelige jusstudenter, og yter rettshjelp innen de fleste rettsområder
- JURK tilbyr hjelp til kvinner over hele landet, og har ingen inntektsgrenser
- All hjelp er gratis

Vi tar inn nye saker på telefon 22 84 29 50

– Mandager og tirsdager kl. 09.00 - 15.00

– Onsdager kl. 17.00 - 20.00

- Du kan også sende brev per post eller møte opp personlig i Arbinsgate 7, 0253 Oslo

Tider for personlig oppmøte:

– Tirsdager kl. 12.00 - 15.00

– Onsdager kl. 17.00 - 20.00

www.jurk.no